

**KULTURNA DEJAVNOST ITALIJANSKE IN
MADŽARSKE AVTOHTONE NARODNE SKUPNOSTI,
ROMSKE SKUPNOSTI, DRUGIH MANJŠINSKIH
ETNIČNIH SKUPNOSTI IN PRISELJENCEV V
REPUBLIKI SLOVENIJI:
Opredelitve, načela, cilji in strategije slovenske manjšinske
kulture politike**

Mitja Žagar

1. Uvod: Opredelitev področja

Ta prispevek obravnava specifično področje, ki so ga na Ministrstvu za kulturo (MK) označevali kot proračunsko postavko 7199 z uradnim naslovom "kulturalna dejavnost narodnih skupnosti, romskih skupnosti in priseljencev."¹ Spomladi leta 1998 je strokovna skupina MK na podlagi predlogov in mnenj predstavnikov kulturnih društev, ki jih je skupina delovno uvrščala med "priseljenska društva," uradno predlagala nov naslov tega področja: "Kulturalna dejavnost italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji."²

¹ Glej npr.: *Pregled (so)financiranja kulturnih programov in projektov v letu 1998*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 1998, str. 7, 11, 135-146, 276.

² Glej zapisnik 3. seje strokovne skupine za manjšinsko in priseljsko kulturno problematiko z dne, 25. 05. 1998. Za takšno spremembo imena so se zavzemali zlasti predstavniki kulturnih organizacij in društev, ki združujejo tiste »priseljence,« ki so se priselili v Slovenijo v zadnjih štirih desetletjih in ki so po osamosvojitvi Slovenije pridobili slovensko državljanstvo. Menili so, da ne sodijo v tipično kategorijo »priseljencev,« ki praviloma niso državljani države, v kateri živijo. Svoje skupnosti so opredelili kot specifične (neavtohtone) manjšinske etnične skupnosti v Sloveniji. Kljub temu, da smo jih člani strokovne skupine opozorili, da slovenska ustava in zakonodaja ne predvidevata posebne zaščite za takšne etnične skupnosti ter da v večini držav v svetu priseljenci, ki pridobijo državljanstvo države, v kateri živijo, ne uživajo več posebne zaščite, so predstavniki omenjenih društev in organizacij vztrajali pri spremembi imena. Člani strokovne skupine smo jim pojasnili, da je bila dotedanja rešitev nekakšen kompromis, ki je tem društvom in organizacijam, v katerih se pretežno združujejo slovenski državljani, ki izvirajo iz drugih delov nekdanje Jugoslavije, omogočal, da so lahko zaprosili za sredstva za svoje kulturne dejavnosti v okviru navedene proračunske postavke, v okviru katere smo spodbujali multikulturalizem in etnično pogojeno kulturno pestrost v Sloveniji. Pojasnili smo jim v čem je tveganje njihove odločitve. V svetu se namreč postopoma razvijajo standardi za zaščito priseljencev in priseljskih skupnosti, ki so seveda bistveno nižji kot standardi zaščite avtohtonih narodnih manjšin (čeprav tudi teh standardov zaščite večina držav – in med njimi tudi precej evropskih držav – ne uresničuje): na drugi strani pa ni nobenih standardov, ki bi zagotavljali zaščito

Kot pove predlagani naslov področja, lahko obravnavamo problematiko klasificiramo na več specifičnih in med sabo dokaj različnih področij kulturne dejavnosti, ki jih bom predstavil v nadaljevanju prispevka:

1. Kulturne dejavnosti italijanske in madžarske narodne skupnosti — dveh ustavno opredeljenih avtohtonih narodnih skupnosti v Sloveniji.

2. Kulturne dejavnosti Romske skupnosti v Sloveniji, katere posebne pravice in položaj naj bi uredila zakonodaja na podlagi splošnega ustavnega pooblastila.

3. Kulturne dejavnosti drugih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji, katerih pripadniki so državljani Republike Slovenije, vendar pa njihove etnične skupnosti v ustavi in zakonski ureditvi niso opredeljene kot narodne skupnosti (avtohtone narodne manjšine), ki uživajo posebno zaščito, pri čemer to kategorijo lahko razdelimo na dve podskupini: — kulturne dejavnosti (zelo) majhnih avtohtonih etničnih skupnosti (oziroma ostankov avtohtonih manjšinskih etničnih skupnosti) in njihovih pripadnikov; — kulturne dejavnosti pripadnikov "priseljenskih" (relativno nedavno priseljenih) neavtohtonih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji, katerih pripadniki imajo slovensko državljanstvo: te etnične skupnosti in njihove pripadnike včasih označujemo tudi kot "nove" oziroma "novodobne etnične manjšine."

4. Kulturne dejavnosti priseljencev, ki niso državljani Republike Slovenije, imajo pa na njenem ozemlju stalno ali začasno bivališče.

Navedena področja kulturne dejavnosti smo opredelili glede na specifične ciljne populacije. Splošno izhodišče za oblikovanje kulturne politike na področju "kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji" je spoznanje, da je Slovenija kulturno in etnično pluralna družba. Etnično in kulturno pluralnost razumemo kot bogastvo in pozitivno vrednoto, ki ju je potrebno ohranjati in razvijati. Izhajajoč iz tega koncepta — ki ga običajno označujejo kot multikulturalizem in/ali interkulturalizem (ko želijo poudariti medsebojno povezanost in vplivanje različnih kultur, ki sobivajo v večkulturni in večetnični družbi) — želi slovenska kulturna politika ohraniti in razviti kulturno in etnično raznolikost in bogastvo v Sloveniji. V ta namen zagotavlja tudi določena dodatna namenska sredstva, ki so namenjena (so)financiranju in spodbujanju tistih kulturnih dejavnosti, katerih namen je ohranjanje in razvoj specifične kulture ter kulturne in etnične identitete specifičnih (etničnih, kulturnih) skupnosti in njihovih pripadnikov, ki živijo na ozemlju slovenske države.

Navedena področja so le del slovenske manjšinske kulturne politike, v katero sodi tudi problematika kulturne dejavnosti Slovencev v zamejstvu in po svetu. Čeprav v svojem prispevku te problematike razen obrobno ne obravnavam, kaže vseeno omeniti, da tudi problematika kulturne dejavnosti Slovencev v zamejstvu in po svetu zajema več različnih področij in ciljnih populacij, ki bi jih (nekoliko poenostavljeno) lahko opredelili takole:

1. Zagotavljanje kulturne dejavnosti in financiranje delovanja kulturnih institucij slovenskih avtohtonih manjšin, ki živijo v zamejstvu (in katerih pripadniki so državljani teh sosednjih držav slovenske narodnosti).

»novim« oz. novodobnim manjšinam, če njihovi pripadniki pridobijo državljanstvo države, v kateri živijo. Kljub tem dodatnim pojasnilom, so predstavniki »priseljenskih« kulturnih organizacij in društev/združenj vztrajali pri svoji odločitvi in pri spremembi imena področja. Zato je strokovna skupina sklenila, da bo njihovo pobudo sprejela in predlagala spremembo imena, pri čemer so člani strokovne skupine jasno poudarili, da to ne pomeni pridobitve posebnega manjšinskega statusa in da je od politične volje in pripravljenosti kulturnega ministrstva odvisno, če se bodo v okviru te proračunske postavke zagotavljala dodatna sredstva za njihovo kulturno dejavnost, saj posebne ustavne in zakonske podlage za to ni.

2. Zagotavljanje kulturne dejavnosti in financiranje delovanja kulturnih institucij Slovencev, ki so se kot – ekonomski, politični, itd. – emigranti izselili iz Slovenije v različne države po vsem svetu. Na tem področju in za te ciljne populacije velja, da je večja pozornost namenjena tistim okoljem, kjer živi večje število Slovencev in je gostota njihove poselitve večja. Pri tem lahko ločimo zlasti dva tipa ciljnih populacije, ki jih predstavljajo:

- slovenski državljani, ki stalno ali začasno (kot izseljenci ali zdomci) živijo in delajo v tuji državi in želijo ohraniti svojo slovensko kulturo, in
- slovenski izseljenci, ki so postali državljani držav, v katerih stalno živijo, se pa zavedajo svojega etničnega izvora ter poskušajo ohraniti in razvijati svojo slovensko kulturo.

Prispevek je zasnovan tako, da uvodu sledijo opis področja in etnične situacije v Sloveniji, pregled zgodovinskega razvoja v preteklih desetletjih in njegovega vpliva na sedanjo situacijo, predstavitev normativnih okvirov ter opredelitev bistvenih elementov za oblikovanje slovenske kulturne in manjšinske kulturne politike na področju "kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji." V sklepnem delu predstavljam nekaj perečih problemov in predlogov za njihovo razrešitev.

2. Opis področja in stanja

Glede na delež Slovencev v celotnem številu prebivalstva (Tabela 1), bi Slovenijo primerjalno (še vedno) lahko opredelili kot etnično relativno homogeno državo, čeprav se delež Slovencev in pripadnikov ostalih avtohtonih etničnih skupnosti v celotnem številu prebivalstva zmanjšuje.

Tabela nam kaže tudi precej pestro etnično strukturo prebivalstva Slovenije, ki so jo zaznali popisi prebivalstva po drugi svetovni vojni. Pri tem kaže opozoriti, da ugotovljena etnična in kulturna pestrost prebivalstva tega ozemlja nista kakšna posebnost razvoja zadnjih desetletij. Različne kulture in etnične skupnosti so na ozemlju Slovenije sočasno obstajale praktično skozi vso zgodovino vse od predantične poselitve tega ozemlja. Kulturna in etnična pluralnost sta torej pomembni tradicionalni značilnosti tega okolja.

V zgodovini se je neprestano spreminjala tudi etnična struktura prebivalstva. Te spremembe so bile včasih skozi daljša zgodovinska obdobja majhne in skorajda neopazne, v nekaterih prelomnih obdobjih (npr. selitev zgodovinskih ljudstev, naravne nesreče in epidemije, vojne in med njimi tudi obe svetovni vojni, večje poselitve posameznih območij in intenzivne migracije — zlasti še znotraj meja skupnih držav, itd.) pa se je struktura prebivalstva lahko bistveno spremenila tudi v zelo kratkem času. Iz navedene tabele lahko zaznamo nekatere temeljne trende spreminjanja etnične strukture prebivalstva na ozemlju Republike Slovenije v času po drugi svetovni vojni. Druga svetovna vojna in dokaj intenzivne migracije znotraj jugoslovanske države v zadnjih petih desetletjih so pomembno vplivale na etnično strukturo prebivalstva na tem ozemlju. Podatki v tabeli kažejo povečano etnično pluralnost prebivalstva, hkrati pa je iz njih mogoče zaznati upadanje deleža Slovencev in pripadnikov drugih avtohtonih etničnih skupnosti na tem ozemlju, medtem ko se delež pripadnikov "novih" etničnih skupnosti povečuje. Če je v času osamosvojitve Republike Slovenije to veljalo zlasti za pripadnike drugih nekdanjih "jugoslovanskih narodov in narodnosti," pa se v zadnjem času v Sloveniji postopoma večja tudi

TABELA 1: Etnična struktura prebivalstva na ozemlju Republike Slovenije po popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni (Podatki: Statistični zavod SFR Jugoslavije in Statistični zavod Republike Slovenije)

Prebivalstvo / Leto	1953	1961	1971	1981	1991
Slovenci	1415448 (96,52%)	1522248	1624029	1712445	1727018 (87,84%)
Italijani	854 (0,75%)	3072	3001	2187	3064 (0,16%)
Madžari	11019 (0,75%)	10498	9785	9496	8503 (0,43%)
Romi	1663 (0,12%)	158	977	1435	2293 (0,12%)
Avstrijci	289 (0,12%)	254	278	180	199 (0,01%)
Nemci	1617 (0,11%)	732	422	380	546 (0,06%)
Judi (Židi)	15	21	72	9	37
Hrvati	17978 (1,23%)	31429	42182	55625	54212 (2,76%)
Srbi	11225 (0,77%)	13609	20521	42182	47911 (2,44%)
Albanci	169 (0,01%)	282	1281	1985	3629 (0,18%)
Črnogorci	1356 (0,09%)	1384	1978	3217	4396 (0,22%)
Makedonci	640 (0,04%)	1009	1613	3288	4432 (0,23%)
Muslimani	1617 (0,11%)	465	3231	13425	26842 (1,37%)
Jugoslovani	-	2784	6744	26263	12307 (0,63%)
Neopredeljeni	-	-	3073	2975	9011 (0,46%)
Regionalno opredeljeni	-	-	2705	4018	5254 (0,27%)
Ostali	...	...	...	...	...
Neznano ali nejasno	211 (0,01%)	1154	2964	10635	53545 (2,72%)
S K U P A J	1466425 (100,00%)	1591523	1727137	1891864	1965986 (100,00%)

število in delež pripadnikov drugih etničnih skupnosti iz različnih regij in delov sveta. Tako se tudi v Sloveniji pojavlja "tipična populacija" novih priseljencev, ki po svojem pravnem položaju in statusu (kot tujci s stalnim ali vsaj začasnim bivališčem v Republiki Sloveniji) ustrezajo tradicionalni kategoriji priseljencev (imigrantov).³

V Sloveniji se je postopoma oblikovala zavest o tradicionalnem obstoju etničnega pluralizma in o vplivu avtohtonih etničnih skupnosti na zgodovinski in kulturni razvoj Slovenije in zlasti njenih posameznih regij. V času po drugi svetovni vojni so tako tudi uradna slovenska politika, ustava in zakonodaja priznali obstoj etnične pluralnosti ter začeli oblikovati specifičen sistem zaščite (avtohtonih) narodnih manjšin. Te formalne podlage so zagotovile tudi izhodišča za oblikovanje slovenske kulturne politike na področju kulturne dejavnosti (avtohtonih) narodnih manjšin (vključno z romsko skupnostjo) ter v času po osamosvojitvi Republike Slovenije tudi na področju kulturnih dejavnosti pripadnikov drugih (manjšinskih) etničnih skupnosti, ki imajo slovensko državljanstvo, in priseljencev.

³ Natančnejše podatke o teh spremembah in novih trendih razvoja glede etnične strukture bodo dali podatki popisa prebivalstva v Sloveniji leta 2001, do takrat pa si lahko pomagamo s podatki Ministrstva za notranje zadeve, ki potrjujejo, da se v Sloveniji postopoma povečuje število tujcev — državljanov različnih držav in pripadnikov najrazličnejših etničnih skupnosti — s stalnim ali začasnim bivališčem.

2.1. Kratek pregled zgodovinskega razvoja formalnih izhodišč za oblikovanje kulturne politike na področju kulturne dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v času po drugi svetovni vojni

Za oblikovanje koncepta slovenske kulturne politike na področju manjšinske in priseljske kulture je zlasti pomemben razvoj po drugi svetovni vojni, ko so se postopoma oblikovala temeljna izhodišča. Prav zato ob opisu področja ter pregledu in oceni trenutnega stanja kaže najprej prikazati nekaj bistvenih elementov zgodovinskega razvoja formalnih izhodišč za oblikovanje kulturne politike v tem obdobju.

Med drugo svetovno vojno se je izhajajoč iz specifične večetnične in pluralne narave in organiziranosti narodnoosvobodilnega gibanja začel oblikovati specifičen model večnacionalne in dokaj decentralizirane jugoslovanske federacije. Vseeno je bil po koncu druge svetovne vojne – po sovjetskem vzoru in modelu – uveljavljen model centralizirane federacije, katere federalna enota je postala tudi Slovenija. Centralizirano naravo sistema je še poudarjal uveljavljeni politični in oblastni monopol Komunistične partije Jugoslavije, ki je bila organizirana po načelu demokratičnega centralizma. Centralistične težnje so se pojavljale na vseh področjih: v gospodarstvu, na socialnem področju, v politiki, kulturi, itd. V kulturi so se tako (ponovno) pojavljale zamisli o novi (skupni) "jugoslovanski kulturi." Ker so slovenski kulturniki in politiki pogosto poudarjali specifičnost slovenske kulture ter pomen ohranitve in razvoja slovenske identitete in kulture, so zaradi tega (vsaj občasno) prihajali v nasprotje s centralističnimi težnjami in koncepti. Vseeno je načelo "bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov," ki se je uveljavilo med narodnoosvobodilno vojno in ga je po vojni uradna politika uveljavila kot temeljno ustavno načelo, omogočalo določeno avtonomijo federalnih enot, ki se je odražala tudi v ohranjanju in razvoju njihovih specifičnih nacionalnih kultur – upošteva specifičen zgodovinski razvoj posameznih območij. Načelo "bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov" – in kasneje tudi "narodnosti" oziroma (avtohtonih) narodnih manjšin – je namreč poudarjalo prav koncept enotnosti v različnosti (ob obstoju, priznavanju in upoštevanju razlik) na ravni federacije.⁴

Kar zadeva specifično problematiko kulture (avtohtonih) narodnih manjšin, kaže poudariti, da so v Jugoslaviji v prvih dveh povojnih desetletjih vsaj občasno politični (partijski) in državni dokumenti poudarjali obstoj kulturne raznovrstnosti in posebno skrb za kulturo narodnih manjšin. Dejansko je bila možnost razvoja manjšinske kulture v veliki meri omejena zaradi takratne situacije in politike. Manjšinska kultura je pretežno sodila v amatersko in množično kulturo, ki je bila v petdesetih letih centralizirano zasnovana, financirana in nadzorovana. Poleg tega so bili materialni pogoji za amatersko in množično kulturo slabi, finančne pomoči za tovrstne dejavnosti pa pogosto sploh ni bilo. Vseeno se je slovenska politika ukvarjala tudi s problematiko narodnih manjšin in njihove kulture (npr. radio v Kopru in njegov posebni program za italijansko manjšino).

⁴ Glej npr. Mitja ŽAGAR (1995). "Nekaj hipotez o kvadraturi kroga: Ustava SFRJ in proces osamosvajanja Republike Slovenije - Etnična dimenzija osamosvajanja Slovenije" - v Razprave in gradivo (Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 1994-1995), št. 29-30, str. 235-236.

Vzporedno je uradna jugoslovanska politika razglašala skrb za svoje narodne manjšine – natančneje manjšine “jugoslovanskih narodov” – v sosednjih državah. Jugoslavija je prispevala tudi sredstva za delovanje njihovih kulturnih institucij, ki pa so se v začetku šestdesetih let drastično zmanjšala. To je takrat povzročilo krizo v slovenskih kulturnih institucijah v zamejstvu, ki jo je Slovenija reševala tako, da je ustanovila poseben sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti, kamor so se zbirala sredstva, ki so bila prej namenjena v zvezni fond. Sprejeti so bili tudi nekateri predpisi, ki so poudarjali specifičnost slovenske situacije na področju kulture.⁵

Z gledišča (razvoja) urejanja medetničnih odnosov in položaja narodnih manjšin lahko čas od konca petdesetih let (zlasti po letu 1958) pa vse tja do sredine šestdesetih let označimo kot nekakšno prehodno obdobje, ki se dejansko konča šele s sprejemom ustavnih amandmajev v letih 1968-1969 in 1971.

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije⁶ in republiške ustave iz leta 1963 so uveljavile v ustavni in politični praksi za označevanje (tradicionalnih) narodnih manjšin nov pojem – “narodnost”. Ta, po mnenju snovalcev vrednostno nevtralen, nov pojem naj bi odstranil morebiten negativen (vrednostni) prizvok pojma “manjšina”, zlasti pa naj bi poudaril enakopraven položaj teh specifičnih etničnih skupnosti. Ustava Socialistične republike Slovenije (1963)⁷ je zagotavljala pripadnikom manjšin pravico do izobraževanja v njihovem jeziku (75. člen). Ustava posebej poudarja in zagotavlja enakopravnost in možnost vsestranskega razvoja italijanske in madžarske narodnosti, način uresničevanja teh pravic pa so skladno z ustavnim pooblastilom urejali zakoni in statuti občin, kjer pripadniki narodnih manjšin živijo (77. člen).

Ustavni amandmaji (1968/1969 in zlasti 1971)⁸ so še bolj uveljavili spoznanje o etnični in kulturni pluralnosti jugoslovanske skupnosti ter oblikujejo tudi nov koncept socialistične avtonomne pokrajine kot posebne organizacijske in samoupravne oblike, ki naj zagotovi enakopravnost vseh etničnih skupnosti v etnično izrazito pluralnih okoljih na Kosovu in v Vojvodini. Ponovno se krepi tudi vloga zbora narodov v zvezni skupščini kot praktičen izraz spoznanja, da so urejeni medetnični odnosi in etnična enakopravnost ključni temelji obstoja večnacionalne jugoslovanske skupnosti.⁹

Koncept, ki manjšine opredeljuje kot avtonomne in enakopravne subjekte, ki morajo postati most sodelovanja med narodi in državami, se je izražal tudi v jugoslovanski pobudi v začetku šestdesetih let, da bi v Združenih narodih sprejeli poseben dokument o pravicah pripadnikov manjšin.¹⁰ Takšna pobuda je bila tudi posledica jugoslovanskega nezadovoljstva s splošno deklaracijo o človekovih pravicah, ki problematike manjšin dejansko ne ureja.

⁵ Glej npr.: Suzana ČURIN RADOVIČ (1995): “Manjšinska in migracijska kulturna politika, 1950-1995. Parcialno gradivo za Evalvacijo slovenske kulturne politike za Svet Evrope.” (fotokopirano tipkano gradivo) Ljubljana, 15. junij 1995, str. 10.

⁶ Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1963), Uradni list SFRJ, št. 14/1963 z dne 7. 4. 1963.

⁷ Ustava Socialistične republike Slovenije (1963), Uradni list SRS, št. 10/1963 z dne 9. 4. 1963.

⁸ Ustavni amandmaji k Ustavi Socialistične federativne republike Jugoslavije (1967, 1968, 1971), Uradni list SFRJ, št. 18/1967, Uradni list SFRJ, št. 55/1968 in Uradni list SFRJ, št. /1971, Ustavni amandmaji k Ustavi Socialistične republike Slovenije (1969, 1971), Uradni list SRS, št. 5/1969 in št. 51/1971.

⁹ Glej npr.: ŽAGAR (1995), str. 236-237.

¹⁰ Deklaracijo o pravicah pripadnikov manjšin (Declaration on the Rights of Persons Belonging to National, Ethnic, Religious and Linguistic Minorities - A/RES/47/135) je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela šele nekaj desetletij kasneje, 18. decembra 1992.

Omenjeni razvoj je vplival na politične in državne dokumente in stališča na področju kulture v Sloveniji v tem obdobju, ki med drugim poudarjajo pomen medetničnega sožitja in omenjajo tudi problematiko narodnih manjšin. Manjšinsko skupnost pri tem vsaj deklarativno opredeljujejo kot subjekt, ki naj enakopravno sodeluje v družbenem in političnem samoupravnem odločanju. V tem času se začenjata nova dinamika in koncept razvoja manjšinske politike. Vseeno je manjšinska politika po svoji naravi še vedno predvsem paternalistična tudi takrat, ko ugotavlja, da manjšine svojih potreb ne artikulirajo dovolj jasno. V tem obdobju Slovenija v svojih dokumentih ni posebej opredeljevala kulture etničnih manjšin in manjšinske kulturne politike, prav tako pa tudi ni imela posebnega programa za to področje. Tudi v okviru republiškega sklada za pospeševanje kulture, ki je imel poleg upravnega odbora še vrsto komisij za različna področja dela, ni bilo posebne komisije za manjšinsko kulturo. Obstajala pa sta posebni telesi (sveta) za kulturo italijanske in madžarske skupnosti, ki sta spremljala specifično situacijo, delovanje in razvoj kulturni institucij in nasploh kulture omenjenih narodnostnih skupnosti.¹¹

Razprave in politični dokumenti v tem obdobju posebej omenjajo tudi dolžnost Slovencev do Slovencev, ki avtohtono ali kot izseljenci živijo zunaj meja ožje domovine, in potrebo po upoštevanju njihovih specifičnih pogojev in potreb v različnih okoljih.

Novo obdobje v razvoju se začinja s sprejemom ("nove") ustave Socialistične federativne republike Jugoslavije¹² in republiških ustav leta 1974.¹³ V tem obdobju se bistveno spremeni tudi koncept organiziranja in delovanja na področju kulture. V kulturi se tako kot v vseh drugih "družbenih dejavnostih"¹⁴ v duhu "samoupravljanja" uveljavijo "samoupravne interesne skupnosti" kot (formalni) okvir in mehanizmi za oblikovanje, soočanje in usklajevanje specifičnih interesov "samoupravnih organiziranih" izvajalcev in uporabnikov ter širše družbene skupnosti — lokalne samouprave in države.¹⁵

V tem obdobju je prišlo do pomembnega razvoja pri oblikovanju kulturne politike na področju manjšinske kulture v Sloveniji ter pri organiziranju in delovanju manjšinskih kulturnih institucij. Hkrati se je — v okviru oblikovanja koncepta "enotnega slovenskega kulturnega prostora" — začela uveljavljati tudi nova strategija skrbi za Slovence, ki živijo zunaj meja svoje ožje domovine takratne Socialistične republike Slovenije v jugoslovanski federaciji. V tem obdobju se začinja — zlasti v Sloveniji — uveljavljati nov pristop k zaščiti in urejanju položaja (avtohtonih) narodnih manjšin, ki so ga strokovnjaki poimenovali "pozitivni koncept zaščite manjšin," ki manjšine obravnava kot subjekt in izrecno določa obveznosti države za uresničevanje posebnih pravic manjšin.¹⁶

¹¹ Glej: ČURIN RADOVIČ (1995), str. 11-12.

¹² Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1974), Uradni list SFRJ, št. 9/1974 z dne 21. 2. 1974 in popravki št. 11/1974.

¹³ Npr.: Ustava Socialistične republike Slovenije (1974), Uradni list SRS, št. 7/1974.

¹⁴ Med družbene dejavnosti so bile uvrščene vzgoja in izobraževanje (šolstvo), znanost, kultura ter zdravstvo in socialno varstvo. Gre za tista področja delovanja, ki so za normalno delovanje in razvoj sodobnih družb izjemno pomembna. Na teh področjih se v tradicionalnih zahodnih demokracijah oblikujejo in razvijajo javne službe, ki jih na podlagi javnih pooblastil in/ali ustreznih licenc opravljajo javne in/ali zasebne organizacije in ustanove. Sistem samoupravnih interesnih skupnosti naj bi tako kot sistem javnih služb zagotovil ustrezno dostopnost, distribucijo, kvaliteto in opravljanje storitev in dejavnosti, ki so za usklajen družbeni razvoj in stabilnost sodobnih družb izjemno pomembne. (Glej npr.: Mitja ŽAGAR (1994), *Izhodišča za novo organiziranost slovenske kulture: Modeli organiziranja in upravljanja v kulturi*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 1994.)

¹⁵ Glej npr.: člene 53-71 ustave SR Slovenije iz leta 1974.

¹⁶ Glej npr.: Mitja ŽAGAR (1992), "Position and Protection of Ethnic Minorities in The Constitution of the Republic of Slovenia: Basic information" - v Razprave in gradivo (Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 1992), št. 26-27, str. 9-11.

Ustava SFRJ (1974) je že v temeljnih načelih (Razdelek I) poudarila pomen "bratstva in enotnosti" narodov in narodnosti takratne Jugoslavije. Ko je v 1. členu opredeljevala jugoslovansko federacijo, pravi, da "je zvezna država kot državna skupnost prostovoljno združenih narodov in njihovih socialističnih republik ter socialističnih avtonomnih pokrajin Kosova in Vojvodine v sestavi Socialistične republike Srbije, ki temelji na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, ter socialistična samoupravna demokratična skupnost delovnih ljudi in občanov ter enakopravnih narodov in narodnosti." Zvezna ustava je opredeljevala tudi socialistične tudi socialistične republike kot države, ki temeljijo "na suverenosti naroda ter na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi", in kot samoupravne demokratične skupnosti "delovnih ljudi in občanov ter enakopravnih narodov in narodnosti." (3. člen) Enakopravnost narodov in narodnosti v jugoslovanski federaciji je bila razglašena za temeljno ustavno načelo in za izhodišče urejanja medetničnih odnosov v tej večetnični skupnosti. V poglavju o svobodnih, pravicah in dolžnostih človeka in občana je ustava posebej zajamčila "svobodno izražanje pripadnosti k svojemu narodu oziroma narodnosti, svobodno izražanje nacionalne kulture" in pa svobodno rabo "svojega jezika in pisave." (170. člen) Ko je opredeljevala posebne pravice narodnosti, pa je v 171. členu določila:

"Pripadniki narodnosti imajo v skladu z ustavo in zakonom pravico rabiti svoj jezik in svoj pisavo pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti kot tudi v postopku pred državnimi organi in organizacijami, ki izvršujejo javna pooblastila.

Pripadniki narodov in narodnosti Jugoslavije imajo v skladu z zakonom v vsaki republiki oziroma avtonomni pokrajini pravico do pouka v svojem jeziku."

Določba drugega odstavka tega člena je bila v kontekstu večetnične federalne skupnosti izjemno pomembna, saj je zagotavljala uresničevanje pravice do pouka v šolah v svojem jeziku za vse državljane Jugoslavije na celotnem ozemlju takratne federacije, kar je bilo posebno pomembno ob dokaj intenzivnih tokovih notranje migracije, ko je prihajalo do dokaj množičnih selitev ljudi (zlasti iz gospodarsko manj razvitih območij) v gospodarsko bolj razvita okolja v drugih republikah.

Ustava Socialistične republike Slovenije (1974) je že v zadnjem odstavku I. Razdelka Temeljnih načel podrobneje opredelila posebne pravice italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji:

"Delovni ljudje in občani italijanske in madžarske narodnosti uresničujejo svoje pravice tako, da se povsod enakopravno z drugimi delovnimi ljudmi in občani vključujejo v samoupravne socialistične odnose in samoupravno odločanje. Ta ustava pa zagotavlja še posebne pravice in varstvo obeh narodnosti."

V 1. členu je republiška ustava opredelila Socialistično republiko Slovenijo kot državo, "ki temelji na suverenosti slovenskega naroda in ljudstva Slovenije, na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi", in kot socialistično samoupravno demokratično "skupnost delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda in italijanske in madžarske narodnosti." Ko je v prvem odstavku 2. člena opredeljevala naravo, pristojnosti in naloge republike, pa je ustava izrecno navedla, da v njej "delovni ljudje in občani zagotavljajo in uresničujejo suverenost, enakopravnost in nacionalno svobodo;... izpolnjujejo dolžno skrb in se zavzemajo za ureditev položaja slovenske narodne skupnosti v zamejstvu in Slovencev v tujini; varujejo narodnostni značaj, zagotavljajo položaj, uresničujejo enakopravnost ter pospešujejo vsestranski napredek italijanske in madžarske narodnosti;... razvijajo mednarodne odnose Socialistične republike Slovenije na političnem, ekonomskem, kulturnem in drugih področjih v okviru zunanje politike

Socialistične federativne republike Jugoslavije in mednarodnih pogodb; urejajo družbene odnose in opravljajo vse druge družbene zadeve, ki so pomembne za politično, gospodarsko in kulturno življenje...”

Z gledišča položaja imigrantov, ki so v Slovenijo prišli iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik je slovenska ustava skladno z zvezno v 6. členu določala, da imajo “ŠdČržavljani drugih socialističnih republik Jugoslavije... na območju Socialistične republike Slovenije enake pravice in dolžnosti kot njeni državljani.”

Na področju kulture - kot ene izmed družbenih dejavnosti, v okviru katerih, po načelih solidarnosti in vzajemnosti, ljudje (delavci in delovni ljudje) uresničujejo svoje osebne in skupne potrebe in interese - je predvidevala ustava oblikovanje samoupravnih interesnih skupnosti. V (samoupravnih interesnih) kulturnih skupnostih ljudje “uresničujejo svobodno menjavo dela, združujejo delo in sredstva ter enakopravno in skupno odločajo o opravljanju teh dejavnosti v skladu s skupnimi interesi, določajo politiko razvoja in pospeševanja teh dejavnosti in uresničujejo druge skupne interese.” (54. in 57. člen) V samoupravnih interesnih skupnostih so se srečevali delegati (predstavniki interesov) izvajalcev kulturnih dejavnosti, porabnikov (institucij in organiziranih individualnih porabnikov) in delegati širše družbene skupnosti, ki naj zagotovijo upoštevanje in uresničevanje širših in splošnih družbenih interesov. Odločanje v teh skupnostih je predstavljalo proces dogovarjanja in usklajevanja, v katerem so se oblikovale skupne odločitve v skupščini samoupravne interesne skupnosti. (135. - 138. člen) Samoupravne interesne skupnosti so se tudi na področju kulture (kot kulturne skupnosti) oblikovale na različnih ravneh - od občine do republike. V njih se je skupaj s celotno problematiko s področja kulture odločalo tudi o manjšinski kulturi.

Ključno vlogo v opredeljevanju in določanju kulturne politike imajo v tem obdobju še naprej skupščine družbenopolitičnih skupnosti (občine in republike) kot najvišja predstavniška (delegatska) telesa. Glede na pomen občin pri uresničevanju posebnih pravic narodnih manjšin slovenska ustava izrecno določa v 190. členu, da se “*in* ja območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, ... v okviru občinskih skupščin ustanovi stalno delovno telo za obravnavo vprašanj, ki zadevajo narodnostni značaj, položaj, pravice in razvojne možnosti italijanske in madžarske narodnosti.” Tako “stalno delovno telo sestavljata enako število pripadnikov slovenskega naroda in italijanske oziroma madžarske narodnosti.”

V okviru opredeljevanja svoboščin, pravic in dolžnosti človeka in občana slovenska ustava iz leta 1974 jamči vsakomur pravico, “da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu, narodnosti ali etnični skupini, goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.” (212. člen) Na drugi strani pa se nihče “ni dolžan izjavljati, kateremu narodu, narodnosti ali etnični skupini pripada, in tudi ne opredeliti se za pripadnost k določenemu narodu, narodnosti ali etnični skupini.” (214./1 člen)

Ustava razglša za protiustavno in kaznivo “kakršnokoli propagiranje ali izvajanje nacionalne neenakopravnosti kot tudi kakršnokoli razpihovanje nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva in nestrpnosti.” (214./2 člen) Slovenska ustava pa je dodatno opredeljevala še posebne pravice italijanske oziroma madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov, pri čemer je zanimivo, da že opredeljuje dvojno — individualno in kolektivno — naravo teh pravic. V prvem odstavku 250. člena je ustava določala, da je “italijanski oziroma madžarski narodnosti zajamčena pravica, da svobodno uporabljata svoj jezik, izražata in razvijata svojo nacionalno kulturo ter v ta namen ustanovljata organizacije, uporabljata svoje narodnostne simbole ter uresničujeta druge, z ustavo določene prav-

ice." Ustava je nadalje zagotavljala enakopravnost jezika narodnosti s slovenskim jezikom na območjih, kjer narodnosti živita ter vzgojo in izobraževanje v jeziku narodnosti oziroma dvojezično vzgojo in izobraževanje.

Z gledišča obravnavane tematike je posebej zanimivo besedilo 251. člena, ki se glasi:

"Za razvijanje svoje nacionalne kulture, vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva in za razvijanje stikov z matičnim narodom zaradi kulturnega in jezikovnega razvoja lahko pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti ustanovijo v občinah, kjer ti narodnosti živita, samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo. S statutom občine in s samoupravnimi akti samoupravnih interesnih skupnosti se določijo zadeve s teh področij, o katerih te skupnosti odločajo enakopravno s pristojnim zborom občinske skupščine oziroma z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi."

Na podlagi te ustavne določbe so se v vseh občinah, kjer so živeli pripadniki obeh narodnosti ustanovile ustrezne samoupravne interesne skupnosti narodnosti, ki so nekoliko preobražene nadaljevale s svojim delom tudi po sprejemu nove slovenske ustave leta 1991.

Skupščina Socialistične republike Slovenije je v tem obdobju določala okvire in usmeritve kulturne politike, pomembno vlogo pri njenem uresničevanju pa je imel republiški komite za kulturo oz. ministrstvo za kulturo kot resorni organ državne uprave. V skupščini je ves čas delovala tudi komisija za narodnosti, ki je obravnavala vsa pomembnejša vprašanja povezana s položajem in uresničevanjem posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji. Podobne komisije za narodnosti so imele tudi vse občinske skupščine na narodnostno mešanih območjih. O ključnih vprašanih kulture in njenega razvoja pa so razpravljale zlasti kulturne skupnosti na različnih ravneh, ki so sprejemale tudi programe delovanja in financiranja kulture. Poleg omenjenih organov in teles je obstajal tudi poseben urad Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije za narodnosti, ki je deloval kot samostojna strokovna služba ter kot strokovna in administrativna pomoč za državno upravo na področju manjšinske oz. narodnostne politike. Pomembno vlogo na tem področju so imela tudi vodstva družbenopolitičnih organizacij na vseh ravneh.

Skupščina Socialistične republike Slovenije je leta 1977 sprejela posebna Stališča, priporočila in sklepe o uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov v SR Sloveniji (Stališča '77). Ta dokument je opredelil izhodišča republiške politike glede položaja in uresničevanja posebnih pravic obeh avtohtonih narodnostnih skupnosti v celotnem obdobju (vse do leta 1990), hkrati pa je določal tudi okvire kulturne politike na tem področju. Skupščina je "Stališča '77" upoštevala tudi pri sprejemanju nove zakonodaje in pomembnejših odločitev, ki so zadevale tudi položaj in pravice italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji, med njimi pa kaže z gledišča obravnavane problematike navesti zlasti: stališča, sklepe in priporočila za oblikovanje prostorske, urbanistične in zemljiške politike v Socialistični republiki Sloveniji (1978), zakon o naravni in kulturni dediščini (1981), zakon o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja (1981), zakon o knjižničarstvu (1981), zakon o kulturno-umetniških dejavnostih in posredovanju kulturnih vrednot (1983), smernice za dolgoročni plan SR Slovenije (1984), poročilo o medsebojnem sodelovanju sosednjih občin SR Slovenije in SR Hrvaške (1985), dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje 1986-2000, itd.

"Stališča '77" so bila tudi podlaga za pripravo poročil o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti, ki ju je skupščina sprejela leta 1981

in 1986. V teh poročilih je skupščina ocenila uresničevanje temeljnih načel manjšinske politike ter pregledala in ocenila konkretne aktivnosti na različnih področjih dela in življenja obeh narodnosti. Iz "Stališč '77" in poročil je razvidno, da je uradna politika narodnosti vsaj načelno opredeljevala kot enakopravna subjekta, izhajajoč iz ustavnega načela o enakopravnosti narodov in narodnosti Jugoslavije, da se je zavzemala za varstvo, ohranitev in vsestranski razvoj narodnosti, pri čemer je njihove posebne pravice zagotavljala ne glede na njihovo število in neupoštevaje recipročnost (kot sicer v mednarodnih odnosih in pravo pogosto uveljavljeno načelo). Narodnosti je opredeljevala kot dejavniki sodelovanja s sosednjima Italijo in Madžarsko ob upoštevanju mednarodnih dokumentov in načel. Posebej je uradna politika poudarjala pomen ekonomskih okoliščin in dejavnikov za uresničevanja položaja in posebnih pravic narodnih manjšin, ki jih obravnavala tudi z (delavsko) razrednega gledišča.¹⁷

V teh dokumentih je posebna pozornost namenjena tudi kulturni dejavnosti italijanske in madžarske narodnosti, njuni samoupravni organiziranosti in delovanju na področju (zlasti ljubiteljske) kulture ter vlogi slovenske republike v tem kontekstu. Posebna pozornost je namenjena zagotavljanju in financiranju potrebne infrastrukture (npr. knjižnice, čitalnice, kulturni domovi in dvorane, založniška dejavnost) ter uresničevanju samoupravnega organiziranja obeh narodnosti in njuni vlogi v procesu samoupravnega in političnega odločanja. Rezultati v tem kontekstu so bili ugodno ocenjeni, poročila pa naštevajo tudi mnoge probleme, zlasti pri zagotavljanju financiranja in delovanja kulturnih institucij in dejavnosti.¹⁸

Kulturna skupnost Slovenije je v okviru svojega letnega programa dela sprejemala tudi poseben program za kulturni razvoj narodnosti v SR Sloveniji. V tem kontekstu so bile opredeljene konkretne naloge, akcije, prireditve in dejavnosti manjšinskih kulturnih organizacij, društev in institucij ter njihovo financiranje. Izhajajoč iz teh programov je kulturna skupnost sprejemala tudi svoja letna poročila, v katerih je ocenjevala uspešnost pri uresničevanju svojih programov na različnih področjih.

Opisana kulturna politika in upravno-organizacijska struktura, ki sta se oblikovali po letu 1974 pomenita pomemben premik in uveljavitev novega koncepta razvoja odnosov med manjšino in večino ter novo kvaliteto v manjšinski politiki držav. Manjšine so opredeljene kot aktivni subjekti, njihove institucije in oblike (samoupravnega) organiziranja pa dobijo neposredno mesto in vlogo v političnem sistemu in procesu samoupravnega in političnega odločanja - zlasti še na lokalni ravni. Pri tem že sama uradna politika opozarja na vrsto problemov in nedoslednosti, ki so povezane s konkretnim uresničevanjem sistema. Med njimi navaja pomanjkanje sredstev in pogojev za zadovoljitev vseh specifičnih manjšinskih potreb in interesov na področju kulture, različne nesporazume, pomanjkanje interesa ljudi za funkcioniranje predvidenega sistema, itd.

Tako kot zvezna ustava, je tudi slovenska republiška ustava poudarjala pravico pripadnikov drugih narodov in narodnosti Jugoslavije do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku v skladu z zakonom. (213. člen) Problematiko pripadnikov drugih jugoslovanskih

¹⁷ Podrobneje o tem glej, npr.: Poročilo o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti v Socialistični republiki Sloveniji v obdobju 1981-1985 / Relazione sulla realizzazione dei diritti particolari degli appartenenti alle nazionalità Italiana ed Ungereze nella Repubblica Socialista di Slovenia nel periodo 1981-1985 / Beszamolo a Szloven SZK-BEN elo olasz es Magzar nemzetiseg kulon jogainak megvalositasarol az 1981-1985-os idoszakban. Ljubljana: Skupščina Socialistične republike Slovenije / Assemblée della Repubblica Socialista di Slovenia / A Szloven szocialista kotársasag kepviselőháza, 1986, str. 17-19. (V nadaljevanju: Poročilo 1986)

¹⁸ Glej npr.: Poročilo 1986, str. 39-42.

narodov in narodnosti so vsaj občasno obravnavali različni politični forumi, ki so poudarjali pomen ustavno razglašeni načel. V večjih krajih, kjer je živelo večje število pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, so v osnovnih šolah poleg slovenskih oddelkov organizirali posebne oddelke - pretežno s srbsko-hrvaškimi učnimi jeziki. Na svojo željo so starši otroke lahko vpisovali v te posebne oddelke, v katerih so se učili svojega jezika in kulture.¹⁹ V Sloveniji so pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti ustanovili tudi svoja kulturna društva in klube, da bi ohranjali in razvijali svojo kulturo in tradicije. Njihovo delovanje in financiranje je potekalo na enak način in ob enakih pogojih, kot je to veljalo za ljubiteljsko kulturo v Sloveniji nasploh.

Če bi iskali bistveno skupno značilnost poveljnega razvoja v jugoslovanski federaciji z gledišča slovenske kulturne politike in še zlasti manjšinske kulturne politike, bi lahko ugotovili, da je to težnja po samobitnosti in večji samostojnosti. Tudi dejansko je zgodovinski razvoj potekal v tej smeri zlasti po sprejemu "nove" ustave SFRJ in republiških ustav leta 1974. Težnje po samobitnosti in samostojnosti slovenske kulture ter zavest o nujnosti ustreznega položaja in zaščite (avtohtonih) narodnih manjšin so opredeljevale in pogojevale tudi proces demokratizacije v Sloveniji v osemdesetih letih ter osamosvajanje Slovenije v začetku devetdesetih let.²⁰

Vse globlja ekonomska in družbena kriza v Jugoslaviji v osemdesetih letih ter specifičen družbeni in politični razvoj v Sloveniji so bile okoliščine, v katerih se je v Sloveniji začel pojavljati in uveljavljati politični strankarski pluralizem. Vse pogostejše in močnejše so postajale tudi zahteve po večji avtonomiji in samostojnosti Slovenije in po upoštevanju slovenskih specifičnosti v jugoslovanski federaciji. Ustavni amandmaji k slovenski ustavi iz leta 1974, ki jih je Skupščina SR Slovenije sprejela v letih 1989-1991, so postavili ustavni temelj za uveljavljanje političnega pluralizma in slovenske samostojnosti.²¹ Sprejem ustave Republike Slovenije decembra 1991 lahko označimo kot konec prehodnega obdobja ter formalni in tudi dejanski začetek obdobja demokratičnega parlamentarizma v Sloveniji, ki je medtem postala neodvisna in suverena država.

Z gledišča obravnavane problematike slovenske manjšinske kulturne politike, kaže v prehodnem obdobju demokratizacije omeniti zlasti naslednje štiri ključne dogodke:

- Leta 1989 je republiška skupščina sprejela ustavne amandmaje IX-LXXXIX²² k ustavi SR Slovenije iz leta 1974, ki so postavili ustavno podlago za uresničevanje političnih in gospodarskih reform v Sloveniji ter za njeno večjo samostojnost,²³ prav tako pa so

¹⁹ Pogosto se je dogajalo, da starši, pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki so živeli v Sloveniji, svojih otrok niso vpisovali v posebne oddelke osnovnih šol s srbsko-hrvaškimi učnimi jeziki. Za takšno prakso bi lahko navedli različne vzroke, ki pa jih je v praksi težko ugotoviti. Takšna odločitev staršev je bila vsaj v posameznih primerih pogojena z nekoliko negativnim stališčem nekaterih okolij do takih posebnih oddelkov, pretežno pa je bil vzrok zanjo razmišljanje staršev, da bodo imeli njihovi otroci v Sloveniji boljše možnosti za uspeh, integracijo v družbo in uveljavitev, če bodo obiskovali in končali slovenske šole.

²⁰ Glej npr.: ŽAGAR, 1995.

²¹ Vsekakor so amandmaji k ustavi SR Slovenije iz leta 1974, ki jih je po letu 1989 sprejela slovenska skupščina bistveno presegli okvir ustavnih amandmajev k ustavi SFRJ iz leta 1988, ki pa so vseeno odprli ekonomski in politični prostor za reforme. Prav zato, ker so bili slovenski ustavni amandmaji dejansko pomemben korak naprej v primerjavi z zveznimi, ob katerih je bilo le zelo težko najti potreben konsenz in so bili izraz kompromisov, s katerimi ni bil v Jugoslaviji zadovoljen nihče, so slovenske amandmaje kritizirali - zlasti v Srbiji in v nekaterih zveznih institucijah. Sloveniji so tako očitali, da s svojimi ustavnimi amandmaji razbija jugoslovansko federacijo, vendar pa je zlasti sprejem nove srbske in hrvaške ustave leta 1990 dejansko pomenil z normativnega gledišča odločilen poseg v zvezno ustavno ureditev ter začetek konca jugoslovanske federacije zasnovane na ustavi iz leta 1974.

²² Ustavni amandmaji IX-LXXXIX k Ustavi Socialistične Republike Slovenije. Uradni list SRS, št. 32/1989.

opredelili tudi položaj in posebne pravice italijanske oziroma madžarske narodnosti in njunih pripadnikov v novih pogojih večstrankarske demokracije. Pri tem so ustavni amandmaji upoštevali dotedanji razvoj in sprejeli "pozitivni koncept zaščite (avtohtonih) manjšin" v Sloveniji kot svoje politično izhodišče. Amandma LV je dopolnil in spremenil 250. in 251. člen republiške ustave iz leta 1974 ter poudaril povezanost obeh narodnosti z večinskim slovenskim narodom in njuno avtohtonost. Poleg tega, da je uresničevanje posameznih pravic prilagodil novim ustavnim okvirom, je ta amandma izrecno zagotovil uresničevanje opredeljenih posebnih pravic obeh narodnosti ne glede na število njihovih pripadnikov. četrta podtočka prve točke amandmaja LXVII je določala, da mora Slovenija z zakonom urediti način uresničevanja posebnih pravic Romov. Šesta točka amandmaja XXXVI pa je določala, da imata "italijanska oziroma madžarska narodnost... vsaka vsaj po enega delegata v vsakem zboru Skupščine Socialistične republike Slovenije" ter da morata biti na "območjih, kjer živijo skupaj s pripadniki slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, ... v skupščinah občin ustrezno zastopani ti narodnosti."

- V deklaraciji o dobrih namerah²⁴ ob plebiscitu o slovenski samostojnosti v decembru 1990, ki jo je slovenska skupščina sprejela 6. decembra 1990, je slovensko vodstvo med drugim obljubilo, da se zaradi plebiscitne odločitve o samoodločbi ne bo poslabšal položaj pripadnikov narodnosti (avtohtonih narodnih manjšin) v Sloveniji. Poleg tega se je Slovenija zavezala, da ne bo kršila pridobljenih pravic pripadnikov vseh drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki imajo stalno prebivališče v Sloveniji, vključno s pravicami do celovitega kulturnega in jezikovnega razvoja ter možnostjo, da pridobijo slovensko državljanstvo, če to želijo.

- V deklaraciji o neodvisnosti²⁵ in temeljni ustavni listini o neodvisnosti in suverenosti Republike Slovenije,²⁶ ki ju je Skupščina republike Slovenije sprejela 25. junija 1991 na podlagi plebiscitne odločitve slovenskega naroda in državljanov Slovenije in skladno z mednarodnimi obveznostmi, Slovenija zagotavlja uresničevanje in zaščito temeljnih človekovih pravic in svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo etnično pripadnost in brez vsakršne diskriminacije. Posebej poudarja, da so italijanski in madžarski narodnostni skupnosti ter njunim pripadnikom, ki živijo v Sloveniji, zagotovljene vse posebne pravice, ki jih določa veljavna slovenska ustava, ter pravice, ki jih priznavajo za Slovenijo obvezujoči mednarodni sporazumi. (Točka III Temeljne ustavne listine)

- Slovenska skupščina je 25. junija 1991 sprejela zakon o državljanstvu,²⁷ ki je v svojem 40. členu določil poseben postopek za pridobitev slovenskega državljanstva z naturalizacijo za vse tiste jugoslovanske državljane, ki so v času plebiscita imeli stalno

²³ Takšno ravnanje je bilo odraz zavesne odločitve takratnega slovenskega političnega vodstva, da je potrebno v Sloveniji, ki se opredeljuje kot pravna država, reforme izpeljati ob upoštevanju in v skladu z veljavno ustavno ureditvijo. Takšno usmeritev je potrdila in nadaljevala Slovenija tudi po izvedbi prvih večstrankarskih volitev spomladi leta 1990, ko je na oblast prišla nova koalicijska vlada dotedanjih opozicijskih strank. Kljub poudarjeni težnji po osamosvajanju je tudi nova koalicijska vlada poudarjala, da je potrebno spremembe izpeljati skladno z veljavno ustavno ureditvijo. (Glej npr.: ŽAGAR, 1995, str. 251-256.)

²⁴ Deklaracija o namerah Skupščine Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 44/1990.

²⁵ Deklaracija ob neodvisnosti, Uradni list RS, št. 1 (leto 1)/1991.

²⁶ Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 1 (leto 1)/1991.

²⁷ Zakon o državljanstvu Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 1 (leto 1)/1991.

²⁸ Ta člen zakona je bil kasneje dopolnjen tako, da je Slovenija lahko odrekla državljanstvo tistim, ki so ak-

bivališče v Sloveniji, pa niso imeli slovenskega republiškega državljanstva. Vlogo za pridobitev državljanstva po tem členu je vložilo skoraj 170.000 ljudi in skoraj vsi prosilci, katerih vloge so bile popolne in v skladu s tem členom, so slovensko državljanstvo tudi dobili.²⁸

Po volitvah leta 1990 se je v Sloveniji začela tudi normativna in organizacijska preobrazba na področju kulture, ko sta novo organiziranje in način odločanja nadomestila dotedanje samoupravno organiziranje in odločanje. V tem kontekstu se je zlasti okrepila vloga resornega ministra in republiškega sekretariata oziroma ministrstva za kulturo, ki je začelo pripravljati letni republiški program kulture, v okviru katerega so bili posebej opredeljeni tudi: program kulturne dejavnosti italijanske in madžarske narodnostne manjšine, kulturni stiki s Slovenci v zamejstvu in po svetu ter za te dejavnosti predvidena proračunska sredstva.²⁹

2.2. Ustavna ureditev in temeljna izhodišča za oblikovanje kulturne politike na področju kulturne dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji

Ustava Republike Slovenije iz leta 1991³⁰ je sprejela in še bolj razdelala "pozitivni koncept zaščite" avtohtonih narodnih manjšin v Sloveniji. Značilnost tega koncepta je, da predvideva aktivno vlogo in zagotovljen vpliv etničnih manjšin v političnem procesu. Pri tem manjšine vzpostavi kot aktiven subjekt v demokratični pluralni družbi in poudarja dvojno naravo njihovih posebnih pravic. Aktiven subjekt in nosilec posebnih pravic sta namreč tako manjšinska skupnost kot kolektivni subjekt kot tudi sleherni pripadnik te manjšine kot posameznik (individualni subjekt). Poleg tega pozitivni koncept zaščite manjšin predvideva tudi aktivno vlogo države pri uresničevanju posebnih manjšinskih pravic in tudi pri zagotavljanju potrebnih pogojev za njihovo uresničevanje. V tem okviru obstaja obveznost države, da vodi aktivno politiko zaščite manjšin ter da s svojim delovanjem na podlagi ustavnih in zakonskih obveznosti zagotavlja uresničevanje zagotovljenih pravic.³¹

²⁸ Ta člen zakona je bil kasneje dopolnjen tako, da je Slovenija lahko odrekla državljanstvo tistim, ki so aktivno sodelovali v agresiji jugoslovanske armade na Slovenijo v juniju 1991.

²⁹ Glej npr.: *Republiški program kulture za leto 1991*. Ljubljana: Republika Slovenija - Republiški sekretariat za kulturo, maj 1991, str. 42-48.

³⁰ Ustava Republike Slovenije (1991), Uradni list Republike Slovenije, Leto I, št. 33/1991 z dne 23. 12. 1991.

³¹ Glej npr.: ŽAGAR, 1992, str. 11.

Ko "pozitivni koncept zaščite" (avtohtonih) narodnih manjšin primerjamo z "negativnim konceptom" manjšinske zaščite, lahko ugotovimo bistveno razliko v tem, da negativni koncept namreč predvideva, da država intervenira na podlagi zahtevka upravičenca le takrat, ko pride do konkretne kršitve posamezne z ustavo in/ali zakonodajo zagotovljene pravice. Pri opredeljevanju pozitivnega in negativnega koncepta zaščite manjšin so slovenski avtorji izhajali iz delitve pravic po statusu na pozitivne in negativne pravice, ki jo je uveljavil Jellinek. (Georg JELLINEK, *System der subjektiven öffentlichen Rechte*. Zweite durchgesehene und vermehrte Auflage. Anastatischer Neudruck der Ausgabe von 1905. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1919, str. 87, 94-135.)

Ustava Republike Slovenije (1991)³² v 5. členu jamči pravice avtohtone italijanske in madžarske manjšine (narodnostne skupnosti) v Sloveniji. Poleg prepovedi diskriminacije in načela enakosti pred zakonom (14. člen), pravice do svobodnega izražanja pripadnosti k svojem narodu ali narodni skupnosti, do gojitve in izražanja svoje kulture ter uporabe svojega jezika (61. člen), pravice do uporabe svojega jezika in pisave v uradnih postopkih (62. člen), prepovedi spodbujanja k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanja narodnega, rasnega, verskega ali druge sovraštva in nestrpnosti (63. člen), ustava določa tudi posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Tako 64. člen opredeljuje njihove kulturne in jezikovne pravice, pravico do svobodne uporabe narodnih simbolov, pa tudi pravico, da razvijajo svoje gospodarske, kulturne in znanstveno-raziskovalne dejavnosti. Narodnima skupnostma in njunim pripadnikom zagotavlja pravico do stikov in sodelovanja z njunima matičnima državama. Poleg tega pa določa obveznost slovenske države, da uveljavljanje teh pravic gmotno in moralno podpira. Ustava nadalje predvideva njihovo samoupravno organiziranje ter možnost, da država pooblasti njihove samoupravne skupnosti za opravljanje posameznih nalog iz državne pristojnosti, pri čemer mora država zagotoviti sredstva za njihovo uresničevanje. Ustava prav tako zagotavlja neposredno zastopanje avtohtonih narodnih skupnosti v predstavniških organih lokalne samouprave in v državnem zboru ter vzpostavlja inštitut "manjšinskega veta" v državnem zboru (parlamentu) v zadevah, ki zadevajo zgolj manjšine. Ustava posebej poudarja, da so pravice manjšin zagotovljene ne glede na število pripadnikov obeh avtohtonih manjšin. Podrobneje 80. člen ustave določa, da se v državni zbor "vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti."

Upošteva specifično situacijo romskih skupnosti v Sloveniji ustava v 65. členu nadalje določa, da bo položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji uredil zakon.

Slovenska ustava v 5. členu opredeljuje tudi odgovornost in skrb slovenske države za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce po svetu, zlasti še za pospeševanje njihovih stikov z domovino. V drugem odstavku tega člena vsebuje ustava specifično določbo, da "Slovenci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti," pri čemer vrsto in obseg teh pravic in obveznosti določa zakon. Tovrstne ustavne določbe so v svetu redke, vendar pa je takšna ureditev precej bolj razumljiva, če upoštevamo dejstvo, da skoraj tretjina Slovencev živi zunaj meja slovenske države.³³

Slovenska ustava iz leta 1991 ne vsebuje nobenih posebnih določb, ki bi se nanašale na imigrante in imigrantske skupnosti v Sloveniji, kaže pa ob tem omeniti splošne določbe 61. in 62. člena ustave, ki zagotavljajo svobodo izražanja narodne pripadnosti in pravico

³² Členi Ustave Republike Slovenije iz leta 1991, ki se nanašajo na zaščito, položaj in posebne pravice manjšin oziroma na odgovornost slovenske države za Slovence zunaj meja ožje domovine, so navedeni v prilogi.

³³ Tako v Italiji živi 100-120.000 Slovencev, v Avstriji 50-60.000 in na Madžarskem cca. 5.000 Slovencev. ki jih štejemo za pripadnike tradicionalnih avtohtonih slovenskih etničnih manjšin v sosednjih državah - zamejce. Poleg tega živi na Hrvaškem približno 25.000 Slovencev, med katerimi je večina imigrantov, ki živijo v večjih hrvaških mestih. Če si pogledamo, kje živijo Slovenci v drugih državah, potem lahko ugotovimo, da jih na drugih ozemljih nekdanje Jugoslavije živi 15-20.000, v drugih evropskih državah kakšnih 100.000, v ZDA 300.000, v Kanadi 30.000, prav tako 30.000 v Argentini, kakšnih 25.000 Slovencev pa živi v Avstraliji. (*Ethnic Minorities in Slovenia: On the occasion of The 6th European Conference of Border Regions in Ljubljana, 13-15 October 1994*, Ljubljana: Institute for Ethnic Studies / Information Bureau - Government of the Republic of Slovenia, 1994, str. 10.)

do uporabe svojega jezika in pisave. Te ustavne določbe so tudi normativno izhodišče za razvoj kulturnih dejavnosti in urejanje problematike imigrantov in imigrantskih skupnosti. Pri tem je pomembno opozoriti, da je v letu 1992 republiški program kulture prvič predvidel sicer relativno majhna (rezervirana) sredstva za kulturno dejavnost imigrantskih skupnosti v Sloveniji³⁴ ter da Ministrstvo za kulturo – zlasti še pri delu že omenjene strokovne skupine – tej problematiki namenja precej pozornosti v okviru oblikovanja predlogov za financiranje kulturne dejavnosti narodnih manjšin, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev.³⁵

Skladno z ustavo in veljavno zakonodajo imajo ključne pristojnosti pri opredeljevanju in uresničevanju slovenske nacionalne kulturne politike in s tem tudi manjšinske kulturne politike Državni zbor, vlada in slovenski kulturni minister oziroma Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije kot najvišji resorni upravni organ. Državni zbor določa slovensko kulturno politiko, nadzoruje in ocenjuje njeno uresničevanje ter v okviru državnega proračuna vsako leto sprejme kulturni proračun. Predlagatelj večine parlamentarnih odločitev je Ministrstvo za kulturo. Vlada, kulturni minister in Ministrstvo za kulturo so odgovorni za uresničevanje sprejete politike in odločitev Državnega zbora, hkrati pa v okviru svojih pristojnosti oblikujejo podzakonsko normativno ureditev na področju kulture in sprejemajo ukrepe, ki so potrebni za uresničevanje kulturne politike. Državni zbor, vlada in ministrstvo lahko oblikujejo tudi različna delovna in posvetovalna telesa, ki se ukvarjajo s kulturo, ter z zakonom, ustanovitvenim aktom ali sklepom določijo njihovo delo in pristojnosti. Zlasti so pomembni različni sveti, strokovni sveti, strokovne skupine in komisije, ki naj bi s svojo strokovnostjo in vključevanjem različnih interesov (kot svetovalna telesa in oblike “(neo)korporativnega odločanja”) prispevali tudi k boljši kvaliteti predlogov za odločanje in k boljšim odločitvam na področju kulture.³⁶

2.3. Naslovniki (predmet, subjekti) manjšinske kulturne politike v Republiki Sloveniji: avtohtone narodne manjšine (narodne skupnosti), romska skupnost, druge manjšinske etnične skupnosti in priseljenci

Temeljni cilj slovenske manjšinske kulturne politike je zagotavljanje nujnih pogojev in (so)financiranje tistih kulturnih dejavnosti, ki so pomembne za ohranjanje in razvoj specifičnih (manjšinskih) etničnih kultur in bogastva kultur (večkulturnosti in interkulturnosti) v Sloveniji ter za ohranjanje in razvoj slovenske kulture zunaj meja slovenske države – v zamejstvu in po svetu. Konkretni cilji slovenske manjšinske kulturne politike so različni in specifični, saj se s časom spreminjajo in so odvisni od specifičnih okoliščin, potreb in interesov posameznih skupnosti, ki so opredeljene kot ciljne skupine, v določenem obdobju. Zato je potrebno operacionalizacijo manjšinske kulturne politike vedno znova sproti prilagajati specifični situaciji, potrebam in interesom posamezne sk-

³⁴ *Republiški program kulture za leto 1992*. Ljubljana: Republika Slovenija - Ministrstvo za kulturo, april 1992, str. 64, 67.

³⁵ Večina sredstev za kulturno dejavnost priseljencev oz. imigrantskih skupnosti (t.i. “novih” oz. “novodobnih” manjšin) v Sloveniji se nameni za kulturno dejavnost pripadnikov nekdanjih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki živijo v Sloveniji, vključno s tistimi, ki so si v skladu z zakonom o državljanstvu pridobili slovensko državljanstvo. (Glej npr.: *Pregled (so)financiranja kulturnih programov in projektov v letu 1998*, str. 144-146.)

³⁶ Glej npr. Žagar, 1994, str 61-62, 136

upnosti, da bi s sprejetimi in uveljavljenimi ukrepi ter z razpoložljivimi sredstvi lahko dosegli optimalne rezultate in v kar največji meri uresničili zastavljene konkretne cilje.

Če se omejimo na slovensko manjšinsko kulturno politiko v tistem segmentu, ki se nanaša na ozemlje Republike Slovenije, kaže posebno pozornost nameniti uresničevanju ustavnih obveznosti do avtohtonih italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Kot sem že navedel, slovenska ustava podrobno opredeljuje poseben položaj in pravice teh dveh avtohtonih narodnih manjšin (kot skupnosti in kolektivnih subjektov) in njihovih pripadnikov (kot posameznikov). Posebne pravice in položaj, opredeljeni v 64. členu ustave, so manjšinama in njihovim pripadnikom zagotovljene ne glede na njihovo število.¹⁷ Obe tradicionalni narodni manjšini, ki živita strnjeno ob slovensko-italijanski oziroma slovensko-madžarski meji, sta tradicionalno sooblikovali kulturo na območju svoje poselitve, hkrati pa – neposredno in posredno – s svojo kulturo prispevata k večkulturnosti slovenskega ozemlja. V okviru svojih ustavnih obveznosti Republika Slovenija skrbi tako za obstoj in razvoj kulturnih institucij in ustanov obeh avtohtonih narodnih skupnosti, kot tudi za zagotavljanje sredstev za različne (zlasti amaterske) kulturne dejavnosti obeh manjšinskih skupnosti na podlagi pripravljenih projektov in programov.

V 65. členu ustava Republike Slovenije določa, da bo položaj in posebne pravice "romskih skupnosti" v Sloveniji uredil zakon. Medtem je bila sprejeta odločitev, da bodo namesto posebnega zakona za celovito zaščito romske skupnosti posebne pravice in ukrepe vsebovali in zagotavljali posamezni področni zakoni, ki zadevajo uresničevanje položaja in pravic te skupnosti. Ugotovimo lahko, da v drugi polovici leta 1998 še vedno ni bila sprejeta zakonodaja, ki bi položaj in pravice romskih skupnosti v Sloveniji celovito uredila in zaščitila. Uveljavilo se je spoznanje, ki ga vedno znova poudarjata tudi strokovna skupina MK in Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti, da mora zakonska ureditev zaščite in pravic romskih skupnosti v Sloveniji upoštevati njihovo specifično situacijo v posameznih okoljih, značilnosti, razlike in podobnosti ter njihove specifične potrebe in interese. Zlasti različne institucionalne rešitve, ki smo jih v Sloveniji uveljavili za italijansko in/ali madžarsko avtohtono narodno manjšino, za posamezne romske skupnosti niso uporabne in primerne zaradi njihove bistveno drugačne situacije, položaja, organiziranosti, potreb in interesov. Romske skupnosti, ki so po številu svojih pripadnikov praviloma relativno majhne, pogosto ne živijo tradicionalno in strnjeno na določenem ozemlju, precej romskih družin pa še vedno nima stalnih bivališč. Problemi zagotavljanja zemljišč in lokacij za trajno naselitev romskih skupnosti in družin (pravica do bivališča) ter problematika ustreznega bivalnega okolja, nastanitve in bivalnih pogojev še vedno predstavljajo ključne probleme za romsko populacijo, ki niso ustrezno rešeni. Koncentracija njihove naselitve je v Sloveniji največja na Dolenjskem in v Prekmurju. Njihova etnična identiteta se šele postopoma razvija, počasi pa se krepi tudi njihova medsebojna povezanost in samoorganiziranje – zlasti še na kulturnem področju. Upamo lahko, da bo to zaustavilo trend izginjanja in siromašenja romskega jezika in tradicionalne kulture v Sloveniji, ki ga zaznavamo pri proučevanju avtohtonih romskih skupnosti. Pri ohranjanju in razvoju romske kulture se namreč pojavlja vrsta težav (pomanjkanje finančnih sredstev, problem zagotovitve potrebnih prostorov, pomanjkanje ustrezno usposobljenih in za delo pripravljenih kadrov, organizacijske in druge težave, itd.), med katerimi kaže omeniti tudi odklonilni odnos okolja do Romov in zlasti njihovega tradicionalnega (načina) življenja. Pri obravnavanju problematike Romov in romske kulture moramo upoštevati

¹⁷ To je še posebej pomembno, če upoštevamo, da obe avtohtoni narodni skupnosti predstavljata manj kot 0,6 % celotnega prebivalstva Slovenije. (Glej tabelo o etnični strukturi prebivalstva Slovenije v tabeli 1!)

tudi dejstvo, da Romov, ki so se "priselili" v okolico nekaterih večjih mest (praviloma zunaj tradicionalnih poselitvenih območij avtohtonih Romov) in ki so prišli predvsem iz različnih območij nekdanje jugoslovanske federacije, ob uveljavljenih kriterijih ne štejemo za avtohtone Rome v Sloveniji, ampak jih moramo glede na njihov status obravnavati kot eno od obeh (pod)kategorij (i)migrantov, ki jih opredeljujem v nadaljevanju.³⁸

Poleg omenjenih avtohtonih etničnih manjšinskih skupnosti, v Sloveniji živi še manjše število Avstrijcev in Nemcev (nemško govorečih prebivalcev), Židov ter majhne skupnosti avtohtonih Hrvatov (ob slovensko-hrvaški meji) in Srbov (v Beli krajini).³⁹ Te skupnosti so številčno zelo majhne, poleg tega pa praviloma njihovi pripadniki živijo razpršeni na ozemlju Slovenije. Prav zato zanje ni predvidena posebna ustavna ali zakonska manjšinska zaščita na individualni ali kolektivni ravni, kot slovenskim državljanom pa so jim zagotovljene vse že omenjene ustavno zajamčene pravice in svoboščine.⁴⁰ Skladno s svojo manjšinsko kulturno politiko bo slovenska država podprla prizadevanja za ohranitev in razvoj njihove specifične etnične kulture in identitete — še posebej, ko gre za njihovo amatersko kulturno dejavnost. V zadnjem času je bilo — tudi ob pritiskih iz sosednje Avstrije (in občasno tudi iz Nemčije) — največ razprav o obstoju "nemško govoreče" skupnosti v Sloveniji in o zagotavljanju posebnih manjšinskih pravic zanje. Kot so pokazale raziskave, med katerimi kaže omeniti zlasti tisto, ki jo je vodil dr. Dušan Necak, gre za relativno majhno skupnost, ki je notranje izrazito heterogena in katere pripadniki živijo razpršeno na ozemlju Slovenije. Raziskave kažejo, da velik del pripadnikov te skupnosti v Sloveniji dejansko sodi v kategorijo (relativno nedavnih) "priseljencev."⁴¹ Pričakujemo lahko, da bo tudi problematiko "nemško govoreče" skupnosti Slovenija razreševala v okviru manjšinske kulturne politike s podporo prizadevanjem za ohranitev in razvoj specifične kulture te skupnosti. Posebej pa kaže ob tem opozoriti še na dejstvo, da se društva in pripadniki "nemško govoreče" skupnosti in drugih v tem odstavku omenjenih skupnosti vse do leta 1998 niso odzivali na redne razpise MK s svojimi vlogami za financiranje njihovih dejavnosti.

Slovenska ustava in zakonodaja ne predvidevata posebne zaščite in pravic za imigrante (kot posameznike) in imigrantske skupnosti (kot kolektivne subjekte). Vseeno je ta problematika še kako aktualna, saj imigranti predstavljajo že več kot 11 % etnično sicer dokaj homogenega prebivalstva Slovenije. V kategorijo imigrantov namreč lahko uvrstimo vse tiste posameznike, ki so se v Slovenijo priselili relativno nedavno — praviloma po drugi svetovni vojni, ki se pojavlja kot nekakšen logičen zgodovinski mejnik. Za potrebe slovenske kulturne politike in tudi upoštevanje različen pravni status posameznikov, ki smo jih v to kategorijo uvrstili, kaže imigrante obravnavati različno in pri tem

³⁸ Čeprav ni nekih splošno priznanih in uveljavljenih objektivnih kriterijev, na podlagi katerih bi bilo mogoče opredeliti avtohtonost (naselitve) posameznih etničnih skupnosti v določenem okolju, se je poleg strnjjenosti tradicionalne naselitve (ki jo kot kriterij postavljajo nekateri avtorji) uveljavil zlasti časovni kriterij. Pri tem je časovni kriterij za ugotavljanje avtohtonosti dokaj neopredeljen, velja pa, naj bi od naselitve na nekem ozemlju minile najmanj dve ali tri generacije, da bi neko skupnost sploh lahko začeli opredeljevati kot avtohtono v tem okolju. (Glej npr.: *World Directory of Minorities* (1990). Longman international refence. Edited by: Minority Rights Group. London, UK: Longman, 1990, str. xiv.)

³⁹ Pri tem je potrebno opozoriti, da je večina Hrvatov in Srbov, ki živijo v Sloveniji in jih prikazujejo popisi prebivalstva, prišla v Slovenijo po drugi svetovni vojni, da živijo razpršeno na celotnem ozemlju Slovenije, pri čemer je njihova gostota poselitve največja v velikih mestih in industrijskih središčih, in da poleg tega tudi po času svojega bivanja v Sloveniji (še) ne sodijo med avtohtono prebivalstvo — tudi če vzamemo za avtohtonost kriterij čas dveh ali treh generacij od naselitve v novem (imigrantskem) okolju, ki smo ga omenili že v prejšnji opombi.

⁴⁰ Gre zlasti za 61. in 16. člen ustave Republike Slovenije (1991).

razlikovati vsaj dve različni (pod)kategoriji, pri čemer kot kriterij uporabljamo državljanstvo Republike Slovenije.

Tako večina imigrantov v Sloveniji sodi v prvo (pod)kategorijo, ki ne ustreza tradicionalnemu pojmovanju priseljencev (imigrantov in imigrantskih skupnosti) v zahodni Evropi, saj gre za državljane Republike Slovenije. V tej skupini večino predstavljajo pripadniki (drugih) nekdanjih jugoslovanskih narodov in narodnosti (narodnih manjšin), ki so se v Slovenijo priselili iz drugih delov jugoslovanske federacije predvsem po drugi svetovni vojni in ki so po osamosvojitvi Slovenije pridobili slovensko državljanstvo po že omenjenem 40. členu zakona o državljanstvu. Ti imigranti imajo kot slovenski državljani vse individualne pravice vključno z državljanskimi pravicami, omenili pa smo že, da slovenska ustava in zakonodaja zagotavljata poseben položaj in zaščito le za avtohtone etnične manjšine. Prav zato, ker so pridobili slovensko državljanstvo, je položaj teh imigrantov in njihovih skupnosti precej boljši, kot to velja za imigrante v drugih državah, ki praviloma niso državljani držav, v katerih živijo in zato tudi ne morejo pridobiti državljanskih (političnih) pravic. Da bi poudarili zlasti to temeljno razliko v primerjavi s tradicionalno opredelitvijo priseljencev — (i)imigrantov in imigrantskih skupnosti v zahodni Evropi — predlagajo imigranti, ki imajo slovensko državljanstvo, da bi jih uradno (vsaj za potrebe slovenske manjšinske kulturne politike) opredelili kot pripadnike "drugih manjšinskih etničnih skupnosti" v Sloveniji. Takšna odločitev bi pomenila uradno priznavanje spremenjenih družbenih razmer in situacije v sodobnem svetu, ko povečana mobilnost ljudi in intenzivne migracije znotraj posameznih držav in v mednarodnih okvirih povzročajo nastajanje "novodobnih manjšinskih skupnosti" v imigrantskih družbah. Z uradnim priznanjem obstoja "drugih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji" bi pridobili tudi formalne podlage za oblikovanje specifične manjšinske kulturne politike na tem področju.

V Sloveniji obstajajo tudi "tipični" imigranti – priseljenci, ki nimajo slovenskega državljanja, imajo pa v Sloveniji stalno ali začasno bivališče. Po podatkih Ministrstva za notranje zadeve se postopoma veča tudi število teh priseljencev. Med njimi so poleg pripadnikov nekdanjih jugoslovanskih narodov in narodnosti vse bolj številni imigranti iz drugih okolij, tudi iz zunajevropskih držav. Značilno je, da so "tipični" priseljenci v Sloveniji še vedno zelo maloštevilni in da je njihova poselitev zelo razpršena, tako da v večini primerov komajda lahko govorimo tudi o priseljenjskih skupnostih. Poleg tega je etnična struktura priseljencev izrazito pluralna, z razvojem pa se ta različnost še povečuje.

Slovenija dejansko namenja le minimalna sredstva za kulturne dejavnosti "drugih manjšinskih etničnih skupnosti" in "tipičnih" priseljencev, vendar pa koncept in celo obstoječi (minimalni) ukrepi presegajo uveljavljeno prakso v večini držav. Pri tem je potrebno poudariti, da večina držav ne pozna nobenih posebnih ukrepov za ohranjanje in razvoj kulture in kulturnih dejavnosti tistih pripadnikov različnih neavtohtonih manjšinskih skupnosti, ki pridobijo državljanstvo države, v kateri živijo. Tudi v tistih državah, kjer se pojavljajo posamezna razmišljanja v tej smeri, gre le za individualni pristop (torej za problematiko posameznika, ki po svojem etničnem izvoru ne pripada večinski skupnosti), nikakor pa ne razmišljajo o uveljavljanju kakršnekoli oblike kolektivne zaščite neavtohtonih manjšinskih etničnih skupnosti kot "novodobnih manjšin." Ko gre za ukrepe slovenske manjšinske kulturne politike na področju kulturnih dejavnosti "tipičnih" priseljencev, prav tako lahko ugotovimo, da Slovenija sledi trendom razvoja v Evropi, čeprav

⁴¹ Glej: Dušan Nečak, ur., *"Nemci" na Slovenskem 1941-1955 : izsledki projekta*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1998.

je seveda delež "tipičnih" priseljencev izjemno majhen. Sredstva, ki so tej dejavnosti namenjena, pa so verjetno še vedno precej manjša od potrebnih. čeprav kaže ugotoviti, da praviloma ni bilo prijav kulturnih društev "tipičnih" priseljencev na razpise Ministrstva za kulturo. Programi kulture oziroma (so)financiranja kulturnih dejavnosti in programov v Sloveniji namreč vključujejo po letu 1992 tudi sofinanciranje ljubiteljske kulturne dejavnosti priseljencev in imigrantskih skupnosti v Sloveniji, zlasti še financiranje klubov in društev priseljencev pripadnikov "drugih narodov in narodnosti" nekdanje jugoslovanske federacije.⁴²

V svetu se le zelo počasi in postopoma začenjajo uveljavljati minimalni standardi zaščite imigrantov kot posameznikov, zlasti ko gre za uveljavljanje temeljnih človekovih pravic tistih "tipičnih" priseljencev, ki nimajo državljanstva države, v kateri živijo. Razen v primeru kanadske politike multikulturalizma, ki poudarja raso, nacionalno, etnično in versko raznolikost kanadske družbe,⁴³ gre v večini primerov predvsem za (splošne) antidiskriminacijske ukrepe in zakonodajo, ki pa vseeno pomembno izboljšujejo položaj priseljencev.⁴⁴ Kadar obravnavajo problematiko — zlasti "tipičnih" — priseljencev, navadno na zahodu med bistvenimi problemi navajajo problem njihove integracije v imigrantske družbe in v tem kontekstu pridobitev državljanstva države, v kateri so se naselili. Prav gotovo pa v svetu ne obstaja pripravljenost, da bi v posameznih državah uveljavili in ustrezno pravno uredili zaščito "novih (novodobnih) etničnih manjšin" kot skupnosti ter s tem omogočali ohranjanje in (avtonomni) razvoj kulture imigrantov in njihovih skupnosti v imigrantskih družbah.⁴⁵ Kljub temu lahko upamo, da se bodo postopoma in počasi tudi za "nove manjšine" uveljavili vsaj nekateri (mednarodni) standardi zaščite, ki danes veljajo za tipične avtohtone narodne manjšine. Takšen razvoj bi lahko postal bolj verjeten, če se bodo vsaj posamezne države opredelile za multikulturalizem ter uveljavile koncepte večkulturnega razvoja, katerih bistvena značilnost je prepletanje tradicionalnih in novih kultur v posameznih etnično in kulturno pluralnih družbah.

V letih po razpadu jugoslovanske federacije pa se je zlasti zaradi vojne na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini slovenska kulturna politika na tem področju ukvarjala še z eno specifično ciljno populacijo, ki navadno ne sodi v sklop nacionalne manjšinske kulturne politike. šlo je namreč za populacijo beguncev. Za to ciljno populacijo slovenska manjšinska kulturna politika ni izoblikovala posebnega pristopa, ampak jih je večinoma obravnavala kar v sklopu "priseljenske problematike," pri čemer pa je seveda upoštevala njihov specifični položaj in status. V skladu z možnostmi je Slovenija poskusila zagotoviti tudi — vsaj minimalne — pogoje na področju kulture in izobraževanja za begunsko populacijo; pri tem je poskušala upoštevati tudi njihove specifične potrebe. čeprav se je število beguncev v Sloveniji v zadnjih letih bistveno zmanjšalo, bo problematika be-

⁴² Glej npr.: *Program financiranja kulturnih dejavnosti in projektov v letu 1993*. Ljubljana: Republika Slovenija - Ministrstvo za kulturo. 1993. str. 52. 54-55.

⁴³ Glej npr.: Bill C-93. An Act for the preservation and enhancement of multiculturalism in Canada - The Canadian Multiculturalism Act. The House of Commons of Canada (2nd Session, 33rd Parliament, 35-36-37 Elizabeth II, 1986-87-88) - v *The Canadian Multiculturalism Act: A Guide for Canadians*. Ottawa, Ontario: Communications Branch - Multiculturalism and Citizenship Canada, 1990.

⁴⁴ Glej npr.: Jacqueline COSTA-LASCOUX. "Anti-Discrimination Legislation: Belgium, France, Netherlands. Committee of Experts on Community Relations." (Report prepared by Jacqueline COSTA-LASCOUX) Strasbourg: Council of Europe / Conseil de l'Europe (MG-CR (90) 2), 9 January 1990.

⁴⁵ Glej npr.: "Community and Ethnic Relations in Europe: Final Report of the Community Relations Project of the Council of Europe." Strasbourg: Council of Europe / Conseil de l'Europe. MG-CR(91) 1 final E. 1991.

guncev ostala aktualna tudi v prihodnosti. Kot je to praksa na zahodu, lahko pričakujemo, da se bo tudi v Sloveniji povečalo število beguncev iz neevropskih držav. Upoštevanje prakso drugih držav bo verjetno tudi v Sloveniji begunska problematika – vključno s kulturno problematiko – predmet posebne politike in obravnavanja, zato je tudi v svojem prispevku ne obravnavam podrobneje v okviru slovenske manjšinske kulturne politike.

2.4. Usmeritve, načela in cilji (manjšinske) kulturne politike ter kriteriji (merila) in način odločanja o (so)financiranju kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji

Za slovensko manjšinsko kulturno politiko v obdobju po drugi svetovni vojni je značilen kontinuiran razvoj, ki temelji na pojmovanju avtohtonih narodnih manjšin in sploh manjšinskih etničnih skupnosti kot avtonomnih in enakopravnih subjektov in partnerjev. V samostojni Sloveniji še nismo sprejeli formalnih dokumentov, ki bi opredeljevali temeljne usmeritve, načela in cilje nacionalne manjšinske kulturne politike. Vseeno pa bi iz obstoječih dokumentov, izjav državnih funkcionarjev in iz prakse, ki jo oblikuje zlasti Ministrstvo za kulturo, lahko izluščili zlasti naslednje temeljne značilnosti, usmeritve, načela in (dolgoročne) cilje slovenske manjšinske kulturne politike:

- Slovenija je, kljub temu da je njeno prebivalstvo etnično dokaj homogeno, kulturno in etnično pluralno in pestro okolje, v katerem poleg slovenske kulture obstajajo in ustvarjajo še kulture:

- avtohtonih narodnih manjšin (italijanske in madžarske narodne skupnosti),
- drugih avtohtonih (manjšinskih) etničnih skupin, med katere poleg romske skupnosti, ki ima zaradi navedbe v ustavi poseben položaj, sodijo še druge avtohtone etnične skupnosti v Sloveniji, ki sem jih že navedel,
- "drugih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji," katerih pripadniki so slovenski državljani, ki pa so se v Slovenijo priselili relativno nedavno (in jih torej na podlagi predstavljenih kriterijev ne moremo uvrstiti med avtohtone skupnosti), in
- priseljencev, ki živijo v Republiki Sloveniji, pa (še?) nimajo slovenskega državljanstva ali ga morebiti ne želijo pridobiti.

Poleg navedenih kultur so v slovenskem prostoru prisotne tudi še druge kulture, ki so navzoče prek različnih oblik sodelovanja in kulturne (iz)menjave, množičnih medijev in komunikacijskih sistemov (npr. Internet). Slovenija je tradicionalno bila in še bolj postaja večkulturna skupnost, za katero sta značilna bogastvo in ustvarjalno prepletanje različnih kultur. Pri tem je zlasti pomembno, da se pripadniki vseh kultur sproti seznanjajo s specifičnimi značilnostmi in naravo drugih kultur ter da imajo možnosti, da svojo kulturo predstavljajo drugim; ob tem mora biti zagotovljeno demokratično sožitje različnih kultur, ki mora temeljiti na toleranci in medsebojnem spoštovanju ter mora omogočati enakopravno sodelovanje. V tem okviru kot cilj slovenske manjšinske kulturne politike lahko opredelimo oblikovanje družbene kulture medsebojnega spoštovanja in enakopravnega sodelovanja različnih skupnosti in njihovih pripadnikov na področju kulture.

- Slovenska manjšinska kulturna politika je zasnovana na temeljnem konceptu, da je vsem manjšinskim etničnim skupnostim in njihovim pripadnikom ter priseljencem —

upoštevaje njihovo specifično situacijo, potrebe in interese — potrebno omogočiti osnovne pogoje za ohranjanje in razvoj njihove kulture in identitete. Slovenska kulturna politika za ta namen zagotavlja posebna namenska sredstva, za katera lahko, v okviru letnih javnih razpisov Ministrstva Republike Slovenije za kulturo na podlagi svojih kulturnih projektov in programov, zaprosijo upravičeni prosilci. Za ta sredstva lahko zaprosijo kulturna društva, organizacije in institucije italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in (tipičnih) priseljencev v Sloveniji, pa tudi ostali prosilci, ki za navedene ciljne skupine pripravljajo kulturne programe in aktivnosti, ki zadovoljujejo njihove specifične kulturne potrebe ter omogočajo ohranjanje in razvoj njihove specifične etnične kulture in identitete. Ta sredstva se skladno z razpisnimi pogoji in določenimi postopki dodeljujejo po posebnih merilih, ki jih je izoblikovala strokovna skupina Ministrstva za kulturo. Pri tem je potrebno poudariti, da gre za posebna dodatna namenska sredstva na področju kulturne dejavnosti navedenih etničnih skupnosti, saj te ter njihove kulturne organizacije in institucije lahko na enak način in pod enakimi pogoji kot vsi drugi prosilci v Republiki Sloveniji s svojimi kulturnimi projekti in programi kandidirajo na razpisih Ministrstva za kulturo za (so)financiranje kulturnih dejavnosti na vseh področjih, pri čemer pa zaradi svoje specifične situacije in problemov (materialni pogoji, kadri, objektivna kvaliteta dela, itd.) pogosto ne izpolnjujejo vseh zahtevanih pogojev.

- Avtohtono italijansko in madžarsko narodno skupnost (manjšino) v Sloveniji, romsko skupnost in druge avtohtone etnične skupine v Sloveniji, druge neavtohtone manjšinske etnične skupnosti ter "tipične" priseljence in njihove skupnosti v Sloveniji slovenska manjšinska kulturna politika opredeljuje kot aktivne in avtonomne subjekte, ki morajo enakopravno sodelovati in sodelovati v procesu političnega odločanja o slovenski manjšinski kulturni politiki. Kot avtonomne in aktivne subjekte upošteva tudi avtohtone slovenske manjšine v sosednjih državah ter Slovence in njihove skupnosti po svetu. V tem kontekstu je cilj slovenske kulturne politike oblikovati takšno strukturo, mehanizme in kanale, ki bodo omogočali komunikacijo in prost pretok informacij v vseh smereh ter vključevanje specifičnih etničnih skupnosti, njihovih kulturnih institucij, organizacij in društev v proces pripravljanja in sprejemanja odločitev o slovenski nacionalni kulturni politiki in zlasti še o manjšinski kulturni politiki.

- Slovenska manjšinska kulturna politika si prizadeva za ohranitev in razvoj kulturne raznolikosti in bogastva v Sloveniji ter za ohranitev in razvoj kulturne in etnične identitete vseh (avtohtonih in neavtohtonih) manjšinskih etničnih skupnosti in njihovih pripadnikov. Pri tem se slovenska kulturna politika zaveda, da je kultura le en, čeprav izjemno pomemben in za ohranjanje njihove identitete celo ključen segment ohranjanja in vsestranskega razvoja teh skupnosti.

- V okviru koncepta policentričnega razvoja Slovenije, ki je v devetdesetih letih sicer manj poudarjen kot prej, je potrebno upoštevati ne le obstoj manjšinskih kultur, ampak tudi kulturno raznolikost in specifičnost slovenskih pokrajin. Skladno s svojimi ustavnimi obveznostmi pa slovenska manjšinska kulturna politika posebno pozornost namenja obstoju in razvoju identitete in kulture italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti ter romske skupnosti v Sloveniji. Pri tem podpira njihove kulturne institucije, organizacije in društva ter njihove programe in dejavnosti, še zlasti pa spodbuja njihovo amatersko kulturno dejavnost. Poleg tega skrbi tudi za ohranjanje in razvoj kulture drugih avtohtonih etničnih skupin, drugih manjšinskih etničnih skupnosti ter (tipičnih) priseljencev in imigrantskih skupnosti v Sloveniji.

- Slovenska manjšinska kulturna politika temelji na načelih enakopravnosti in nediskriminacije v kulturi. V tem kontekstu tudi zagotavlja pravico manjšinskih skupnosti, da na področju kulture sodelujejo z matičnimi državami svojega naroda. Spodbuja tudi neposredno (enakopravno) sodelovanje med različnimi manjšinskimi skupnostmi. Pri tem manjšine razume kot pomemben in aktivni dejavnik dvostranskega in večstranskega kulturnega sodelovanja med državami.

- Slovenska manjšinska kulturna politika se zavzema za ustrezen položaj in zaščito slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah ter za celovit razvoj njihove kulture. Pri tem lahko opozarja na rešitve in pozitivne izkušnje slovenske ustavne in zakonske ureditve ter predlaga naj tudi sosednje države uveljavijo podobne rešitve za urejanje položaja in zaščito slovenskih manjšin. V tem kontekstu zavrača načelo recipročnosti, če bi to pomenilo, da se katerikoli manjšinski skupnosti v katerikoli državi poslabša njen obstoječ položaj ali zoži krog njenih pridobljenih pravic.

- Slovenska manjšinska kulturna politika skrbi za sodelovanje na kulturnem področju med Slovenci po svetu ter za sodelovanje njihovih skupnosti s Slovenijo. V ta namen skrbi za vzpostavitev novih možnosti, kanalov in načinov za sodelovanje, še zlasti pa za razvoj amaterske kulturne dejavnosti kot pomembnega instrumenta ohranjanja slovenske identitete in kulture. V okviru dvostranskega sodelovanja s posameznimi državami si prizadeva tudi za izboljšanje položaja in možnosti kulturnega razvoja Slovencev in njihovih skupnosti po svetu.

- Izhajajoč iz koncepta "enotnega slovenskega kulturnega prostora" si slovenska manjšinska kulturna politika prizadeva vzpostaviti stalno komunikacijo in medsebojno sodelovanje med vsemi (slovenskimi in manjšinskimi) kulturnimi inštitucijami, društvi, klubi in posameznimi kulturnimi ustvarjalci, ki delujejo in ustvarjajo v Sloveniji, ter med kulturnimi institucijami, društvi, klubi in ustvarjalci v slovenskih skupnostih v tujini, tako med avtohtonimi slovenskimi manjšinami v sosednjih državah kot tudi med izseljeniškiimi skupnostmi po svetu.

Poleg navedenih temeljnih usmeritev, načel in ciljev slovenske manjšinske kulturne politike, bi bilo mogoče najti še vrsto dodatnih elementov in opredelitev, ki pogojujejo ukrepe kulturne politike, določajo konkretne cilje in zlasti usmerjajo (so)financiranje posameznih kulturnih dejavnosti. Konkretni cilji (so)financiranja posameznih kulturnih programov in dejavnosti manjšin in priseljencev v okviru slovenske manjšinske kulturne politike so zlasti ustvarjanje, ohranjanje in razvijanje potrebne infrastrukture (knjižnice in čitalnice, kulturni domovi, muzeji, založništvo, radijske in televizijske postaje oz. studii, itd.), spodbujanje lastne ustvarjalnosti vseh etničnih skupnosti in zlasti spodbujanje amaterske kulturne dejavnosti, vzgajanje, izobraževanje in usposabljanje potrebnih strokovnih kadrov, omogočanje kulturnih stikov z matičnimi državami in drugimi manjšinami ter vključevanje v širše mednarodno kulturno sodelovanje in izmenjave.

Ko gre za uresničevanje navedenih temeljnih usmeritev in načel ter splošnih in konkretnih ciljev slovenske manjšinske kulturne politike, lahko ugotovimo, da obstajajo relativno dobre in ustrezne pravne podlage, ki urejajo položaj in pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti ter njihovih pripadnikov. To velja tako za ustavno opredelitev obveznosti slovenske države na tem področju, kot tudi za zakonodajo, podzakonske akte in predpise lokalnih (samoupravnih) skupnosti. Kljub ustavni določbi, ki zagotavlja, da bo položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji uredil zakon, in kljub posameznim že sprejetim področnim zakonom, ki določene segmente te problematike bolj ali manj uspešno urejajo, pa lahko ugotovimo, da se celovita zakonodaja na

tem področju šele postopoma oblikuje, kar velja tudi za ustrezno urejanje te problematike v predpisih lokalnih skupnosti. Kot sem že omenil, pa v Sloveniji sploh še nimamo pravnih predpisov, ki bi ustrezno urejali problematiko drugih manjšinskih etničnih skupnosti in (tipičnih) priseljencev v Sloveniji in v tem okviru tudi njihovo kulturno dejavnost.

Tako kot za sprejemanje zakonodaje je Državni zbor pristojen tudi za določanje kulturne politike. V okviru pristojnosti ministrstva za kulturo je za sprejemanje odločitev pristojen in odgovoren minister, ki vodi delo tega resornega upravnega organa. Tako minister sprejema tudi odločitve o (so)financiranju kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji.

Na Ministrstvu za kulturo so se razvile različne organizacijske oblike in načini dela, ki zagotavljajo redno srečevanje in pretok informacij med ministrstvom in predstavniki avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Sloveniji. Ministrstvo je uveljavilo prakso, da se s predstavniki teh subjektov tudi usklajuje predlog proračunskega (so)financiranja njihove dejavnosti v okviru programa ministrstva. Tovrstni usklajevalni delovni sestanki so postali uveljavljena oblika delovanja na Ministrstvu za kulturo.

Minister za kulturo je leta 1995 ustanovil strokovno skupino za kulturo avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji kot posvetovalni organ ministra. Ta strokovna skupina kot posvetovalno strokovno telo pomaga oblikovati strokovne podlage za politično odločanje na tem področju ter ministru in pristojnim institucijam predlaga (so)financiranje posameznih kulturnih dejavnosti, sprejem potrebnih ukrepov kulturne politike in (po potrebi) tudi način njihovega uresničevanja. Pred ustanovitvijo strokovne komisije je na MK to področje pokrivala strokovna služba ministrstva, v okviru katere je na tem področju uspešno delala mag. Suzana Čurin Radovič, ki je kasneje postala tudi sekretarka strokovne komisije. Po ustanovitvi strokovne skupine je ta na podlagi vsakoletnega razpisa MK in prispelih vlog upravičenih prosilcev pripravila predlog za (so)financiranje kulturnih dejavnosti avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji v določenem letu, na podlagi katerega je minister sprejel svojo odločitev. Pri tem kaže poudariti, da so praviloma ministri za kulturo v celoti upoštevali predloge strokovne skupine za (so)financiranje. Manj je bila ta skupina uspešna pri svojih predlogih za povečanje sredstev oziroma deleža proračunskih sredstev za financiranje kulturne dejavnosti, programov in institucij v okviru proračunske postavke MK 7199.⁴⁶ Rast proračunskih sredstev na tem področju je bila sicer višja kot na nekaterih drugih področjih, vendar pa se s širitvijo področja dela — ko so se poleg kulture avtohtonih manjšin iz teh sredstev začele financirati tudi kulturne dejavnosti romske skupnosti in priseljencev — bistveno povečal tudi obseg dejavnosti. Strokovna skupina, ki trenutno deluje v sestavi dr. Albina Nečak Lük, Josip Osti, Draga Potočnjak, dr. Pavla Štrukelj in dr. Mitja Žagar kot predsednik, je 6. decembra 1996 kot strokovno podlago in kriterije za svoje delo in odločanje o prioritetah in (so)financiranju posameznih projektov sprejela "Merila za vsebinsko izbiro prijavljenih predlogov na področju manjšinske in priseljenke kulturne problematike" (v nadaljevanju "Merila"), ki jih je julija 1997 formalno verificiral tudi minister za kulturo Jožef Školč. Strokovna skupina je sklenila, da bo sprejeta merila redno obravnavala na svojih sejah ter jih po potrebi spreminjala in

⁴⁶ Glej npr.: "Poročilo o delu strokovne skupine za kulturni program narodnih skupnosti, Romov in priseljencev in strokovni predlog za dodelitev sredstev v letu 1998" z dne 13. 01. 1998.

dopolnjevala, pri čemer bo upoštevala tako razvoj stroke kot tudi aktualni družbeni razvoj, kar je v letu 1998 tudi že storila. Ob sprejemu sprememb in dopolnitev meril pa je strokovna skupina predlagala tudi že omenjeno spremembo svojega imena in uradno preimenovanje področja: "Kulturna dejavnost italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji."

Strokovna služba ministrstva in strokovna skupina MK za kulturo avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji sta razvila tudi poseben postopek in način svojega dela, ki kar najbolj upošteva specifičnosti tega področja. Tako strokovna skupina na svoje seje redno vabi predstavnike vseh navedenih ciljnih populacij in morebitnih zainteresiranih organizacij – pač glede na problematiko, ki jo na sejah obravnava. Na vse seje pa so povabljeni predstavniki obeh avtohtonih narodnih manjšin in romske skupnosti, Zveze kulturnih organizacij Slovenije oz. Sklada za ljubiteljsko kulturo ter direktor Urada Vlade RS za narodnosti. Po potrebi strokovna skupina organizira tudi posebne vsebinske sestanke, na katerih skupaj z zainteresiranimi predstavniki manjšinskih in priseljenjskih kulturnih organizacij, društev in združenj razpravlja o določeni problematiki.

Pri odločanju o (so)financiranju kulturnih dejavnosti na podlagi razpisa (v okviru postavke 7199) je strokovna skupina uveljavila prakso, da se sklepi o sofinanciranju kulturne dejavnosti obeh avtohtonih narodnih manjšin oblikujejo in sprejmejo v sodelovanju s predstavniki njunih samoupravnih narodnih skupnosti (Obalne italijanske narodne skupnosti in Pomurske madžarske narodne skupnosti) – v skladu z ustavo in zakonom o narodnih skupnostih. Odnos med MK in omenjenima nosilcema je podrobneje urejen v posebnem sporazumu. V letu 1998 je strokovna skupina sprejela odločitev, da bo tudi odločitve o (so)financiranju kulturne dejavnosti romske skupnosti v Sloveniji oblikovala in sprejela v sodelovanju s predstavniki Zveze romskih društev Slovenije, ki bo poprej znotraj romske skupnosti uskladila posamezne predloge. Na področju priseljenjske kulture in kulture drugih manjšinskih etničnih skupnosti pa bo strokovna skupina še naprej na podlagi sprejetih meril sama odločala o (so)financiranju posameznih dejavnosti, saj pri omenjenih etničnih skupnostih ne obstajajo ustrezne krovne organizacije, ki bi lahko opravljale vlogo obeh narodnostnih skupnosti ali Zveze romskih društev Slovenije.

Posebej kaže omeniti, da je v letu 1998 strokovna skupina Ministrstva za kulturo začela sistematično uveljavljati novo prakso. Strokovna skupina za vse prispele prošnje za (so)financiranje kulturnih dejavnosti navedenih etničnih skupnosti ugotovi, če izpolnjujejo kriterije iz "Meril" in določi prioritete. Kadar gre za prošnje za financiranje posameznih kulturnih dejavnosti in področij (vključno z investicijami), ki jih glede na svoje področje dela in pristojnosti obravnavajo druge strokovne skupine in telesa MK, strokovna komisija prošnje, ki izpolnjujejo kriterije iz "Meril," posreduje pristojnim telesom v odločanje. Na podlagi svoje strokovne presoje strokovna skupina za kulturo narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji predlaga pristojnim strokovnim telesom, da pri svojem odločanju – če takšne vloge izpolnjujejo vse zahtevane formalne pogoje – upoštevajo tudi priporočila strokovne skupine o prioritetenem obravnavanju te vloge. Ker se strokovna skupina zaveda, da proračunska postavka 7199 nikakor ne more zadovoljiti stalno večjih potreb, upa, da bodo takšna priporočila izboljšala možnosti, da se bodo posamezne kulturne dejavnosti narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji, ki ustrezajo vsem pogojem v razpisih MK, financirale

tudi iz drugih virov proračunskih kulturnih sredstev.

2.5. Pregled financiranja kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji (pregledni podatki)⁴⁷

Pregledne tabele kažejo nekatere temeljne značilnosti in trende pri (so)financiranju kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Sloveniji v prikazanih časovnih obdobjih. Pri teh podatkih je potrebno upoštevati, da zajemajo le tista sredstva, ki so bila za (so)financiranje teh kulturnih dejavnosti namenjena iz proračunske postavke 7199, ne prikazuje pa sredstev, ki jih je za (so)financiranje teh dejavnosti in zlasti za investicije namenilo Ministrstvo za kulturo iz drugih proračunskih postavk, saj takšna pregledna statistika ne obstaja.

TABELA 2: Delež (realiziranih) sredstev za financiranje kulturne dejavnosti avtohtonih narodnih in drugih etničnih manjšin v Sloveniji v proračunu Ministrstva za kulturo (v %)

LETO	DELEŽ (REALIZIRANIH) SREDSTEV (v %)
1982	0,66
1983	0,79
1984	0,75
1985	0,72
1986	0,84
1987	1,00
1988	2,44
1989	0,34
1990	0,41
1991	0,39
1992	0,39
1993	0,53
1994	0,49
1995	0,45
1996	0,42
1997	0,45
1998	0,54* ¹

⁴⁷ Podatki za pregledne tabele 2, 3, in 4 so zbrani iz naslednjih virov: Poročevalec Kulturne skupnosti Slovenije, 1983-1994; *Republiški program kulture za leto 1991*. Ljubljana: Republika Slovenija - Republiški sekretariat za kulturo, maj 1991; *Republiški program kulture za leto 1992*. Ljubljana: Republika Slovenija - Ministrstvo za kulturo, april 1992; *Program financiranja kulturnih dejavnosti in projektov v letu 1993*. Ljubljana: Republika Slovenija - Ministrstvo za kulturo, 1993; *Program financiranja kulturnih dejavnosti in projektov v letu 1994*. Ljubljana: Republika Slovenija - Ministrstvo za kulturo, 1994; *Pregled (so)financiranja kulturnih programov in projektov v letu 1995*. Ljubljana: Republika Slovenija - Ministrstvo za kulturo, 1995; *Pregled (so)financiranja kulturnih programov in projektov v letu 1998*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 1998; gradivo o realiziranih sredstvih iz državnega proračuna za "Program narodnih skupnosti in Romov" ter za "Program priseljencev" Ministrstva za kulturo (Ana Železnik) z dne 14. 05. 1998.

⁴⁸ Pri podatku za leto 1998 gre za odobrena proračunska sredstva in ne za realizirana sredstva.

Podatki prikazani v Tabeli 2 kažejo, da se je delež sredstev za kulturne dejavnosti avtohtonih narodnih manjšin v slovenskem kulturnem proračunu od leta 1982 do leta 1988 stalno povečeval, kar kaže, da so v osemdesetih letih temu področju v Sloveniji namenjali posebno pozornost. Sama velikost tega deleža, ki je leta 1988 dosegel 2,44 % slovenskega kulturnega proračuna, priča, da je šlo za relativno dokaj pomembno proračunsko postavko. Zmanjšanje deleža proračunskih sredstev za kulturne dejavnosti avtohtonih narodnih manjšin v letu 1989 lahko pretežno pojasnimo s spremenjeno metodologijo financiranja. To potrjuje tudi dejstvo, da so se kljub temu, da je tudi manjšinska kultura doživljala podobne težave v tem obdobju kot celotna kultura v Sloveniji, ohranile in (celo) razvijale praktično vse manjšinske kulturne dejavnosti in institucije. Po letu 1989 delež sredstev za manjšinsko kulturo niha med 0,34 % in 0,54 % kulturnega proračuna, je pa v zadnjih treh letih mogoče opaziti pozitiven trend naraščanja deleža. Vseeno kaže ugotoviti, da razpoložljiva sredstva ne zadoščajo za vedno večje potrebe in nova področja, ki se razvijajo v zadnjih letih (zlasti npr. razvoj kulturnih dejavnosti romske skupnosti, drugih avtohtonih etničnih skupnosti, neavtohtonih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev). Strokovna skupina za kulturo narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji zato upa, da se bo vzporedno s povečanim obsegom dejavnosti povečeval tudi delež sredstev za proračunsko postavko 7199 tako, da bi v začetku naslednjega úsočletja dosegel vsaj 1 % sredstev kulturnega proračuna.

Če v Tabeli 3 pogledamo delež sredstev za posamezne dejavnosti v okviru slovenske manjšinske kulturne politike v slovenskem kulturnem proračunu v zadnjih treh letih, potem vidimo, da gre dejansko za minimalna sredstva, ki pa so vseeno v mnogočem ključna za ohranjanje kulture in identitete posameznih etničnih skupnosti. Pri tem kaže opozoriti, da gre pri (so)financiranju kulturnih institucij in dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne manjšine za uresničevanje ustavnih obveznosti Republike Slovenije, ki izvirajo zlasti iz 64. člena slovenske ustave. Ker gre na vseh treh navedenih področjih kulturnih dejavnosti za zelo majhne zneske (kar je razvidno zlasti iz Tabele 4), lahko že povečanje teh sredstev za relativno majhen znesek (npr. pri kulturnih dejavnostih Romov) bistveno poveča indeks rasti teh sredstev, čeprav na drugi strani to pomeni le minimalno povečanje deleža teh sredstev v slovenskem kulturnem proračunu. Zato lahko le upamo, da se bodo posamezne kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji začele v večji meri financirati tudi iz drugih postavk v okviru slovenskega kulturnega proračuna — tudi ob upoštevanju priporočil in opredeljenih prioritet strokovne skupine Ministrstva za kulturo. Vsekakor bi bilo za samo zagotavljanje nujno potrebne infrastrukture za potrebe kulturnih dejavnosti teh skupnosti, ki večinoma sodijo na področje ljubiteljske kulture, potrebno zagotoviti precej večja sredstva od trenutno razpoložljivih. Mogoče bi bila rešitev tudi v tem, da bi z ustreznimi spremembami davčne zakonodaje in politike poskusili spodbuditi donacije in prispevke posameznikov in zlasti podjetij tudi v te namene.

TABELA 3: Podrobnejši pregled realiziranih sredstev za financiranje kulturne dejavnosti etničnih manjšin v Sloveniji v letih 1996-1998 upoštevaje delež v proračunskih sredstvih Ministrstva Republike Slovenije za kulturo

LETO	SREDSTVA ZA NARODNI MANJŠINI ⁴⁹ (v %)	SREDSTVA ZA ROMSKE SKUPNOSTI (v %)	SREDSTVA ZA PRISELJENCE ⁵⁰ (v %)
1996	0,3997	0,0012	0,0162
1997	0,407	0,0123	0,0329
1998* ⁵¹	0,4428	0,04986	0,0472

TABELA 4: Znesek proračunskih sredstev (v tolarjih) za financiranje kulturne dejavnosti etničnih manjšin v Sloveniji v letih 1996-1998

LETO	SREDSTVA ZA NARODNI MANJŠINI ⁵² (v SIT)	SREDSTVA ZA ROMSKE SKUPNOSTI (v SIT)	SREDSTVA ZA PRISELJENCE ⁵³ (v SIT)
1996	57278000	171000	2326000
1997	67338761	2037000	5439000
1998* ⁵⁴	82435917	9281650	8783000

⁴⁹ Gre za avtohtoni italijansko in madžarsko narodno skupnost v Sloveniji.

⁵⁰ Ta kategorija vključuje pripadnike nekdanjih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki so postali državljani Republike Slovenije, pripadnike ostalih etničnih skupnosti, ki so slovenski državljani, ter tujce različnih narodnosti, ki kot priseljenci živijo v Republiki Sloveniji in imajo v njej stalno bivališče, nimajo pa državljanstva Republike Slovenije.

⁵¹ Pri podatkih za leto 1998 gre za odobrena proračunska sredstva in ne realizirana sredstva.

⁵² Gre za avtohtoni italijansko in madžarsko narodno skupnost v Sloveniji.

⁵³ Ta kategorija vključuje pripadnike nekdanjih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki so postali državljani Republike Slovenije, pripadnike ostalih etničnih skupnosti, ki so državljani Republike Slovenije, ter tujce različnih narodnosti, ki kot priseljenci živijo v Republiki Sloveniji in imajo v njej stalno bivališče, nimajo pa državljanstva Republike Slovenije.

⁵⁴ Pri podatkih za leto 1998 gre za odobrena proračunska sredstva in ne realizirana sredstva.

Precej velik razkorak med sredstvi, ki so namenjena za kulturne dejavnosti obeh avtohtonih narodnih manjšin, in med sredstvi, ki so namenjena za financiranje dejavnosti romske in priseljskih skupnosti, je pogojen s posebnimi ustavnimi obveznostmi, ki jih ima slovenska država do obeh avtohtonih narodnih manjšin. Obe avtohtoni narodni manjšini sta namreč razvili dokaj široko in uspešno mrežo lastnih kulturnih institucij, organizacij in dejavnosti, ki skrbijo za ohranjanje in razvoj njihove manjšinske kulture. Področji romske kulturne dejavnosti in kulturne dejavnosti priseljencev sta se uveljavili šele v drugi polovici devetdesetih let in se postopoma razvijata, večja pa se – čeprav skromno in pogojeno z omejitvami kulturnega proračuna – tudi delež sredstev v ta namen. Ob prikazu deleža in višine sredstev za navedene dejavnosti iz okvira slovenske manjšinske kulturne politike, kaže poudariti, da v tabelah 3 in 4 niso zajeta sredstva, ki so bila iz rezervnih sredstev v letu 1998 na podlagi posebne prošnje naknadno odobrena za društvo Kočevarjev staroselcev v višini 380.000,00 SIT (kar predstavlja približno 0,002 % proračunskih sredstev za kulturo). Gre za prva sredstva, ki so bila odobrena na podlagi prošnje kulturnemu društvu "nemško govoreče skupnosti" v Sloveniji, kar potrjuje tudi že omenjeno usmeritev slovenske manjšinske kulturne politike pri urejanju problematike te skupnosti.

Slovenski kulturni proračun predstavlja le majhen delček v celotnem državnem proračunu (pri čemer se je ta delež v letu 1997 celo zmanjšal). Tabela 5 kaže, kako neznamenit delež slovenskega državnega proračuna je namenjen za (so)financiranje kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji.

TABELA 5: Delež sredstev Ministrstva za kulturo in sredstev za kulturne dejavnosti narodnih manjšin, romske skupnosti ter ostalih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v proračunu Republike Slovenije v letih 1996-1997

LETO	DELEŽ (REALIZIRANIH) SREDSTEV MINISTRSTVA ZA KULTURO V PRORAČUNU REPUBLIKE SLOVENIJE (v %)	DELEŽ (REALIZIRANIH) SREDSTEV ZA FINANCIRANJE KULTURNE DEJAVNOSTI ETNIČNIH MANJŠIN V SLOVENIJI ⁵⁵ V PRORAČUNU REPUBLIKE SLOVENIJE (v %)
1996	2,4	0,01
1997	2,22	0,01

⁵⁵Kategorija "kulturne dejavnosti manjšin v Sloveniji" v tej tabeli vključuje kulturne dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romskih skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji.

Če upoštevamo, da populacija, na katero se nanaša slovenska manjšinska kulturna politika, predstavlja več kot 11 % prebivalstva Slovenije, bi bil tudi to lahko argument za povečanje sredstev za proračunsko postavko 7199. Pri tem pa je seveda treba upoštevati, da ima slovenska država posebne ustavne obveznosti do obeh avtohtonih narodnih manjšin in (vsaj posredno) do romske skupnosti v Sloveniji. Zato deleža sredstev za kulturne dejavnosti posameznih skupnosti v skupnih proračunskih sredstvih za (so)financiranje kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev ne bo mogoče določati kar enostavno glede na številčnost posamezne skupnosti, ampak bo potrebno v vsakem primeru posebej upoštevati tudi specifično situacijo in potrebe posamezne skupnosti. Ker lahko pričakujemo, da bodo razpoložljiva sredstva vedno zaostajala za izraženimi potrebami, bo morala slovenska manjšinska kulturna politika opredeliti tudi prioritete v posameznih obdobjih.

Še enkrat pa kaže poudariti, da navedene tabele prikazujejo le sredstva, ki so bila za kulturne dejavnosti posameznih skupnosti v skupnih proračunskih sredstvih za (so)financiranje kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev namenjena iz navedene proračunske postavke, saj ni bilo mogoče pridobiti podatkov, ki bi zagotavljali pregled celotnega obsega financiranja kulturnih dejavnosti na tem področju iz drugih proračunskih virov – tako v okviru proračuna Ministrstva za kulturo kot tudi proračuna drugih državnih organov in institucij.

3. Ključni pblemi kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji

V prispevku sem že opozoril na nekatere probleme, ki zadevajo pravno in politično urejanje, (so)financiranje, organiziranje, razvoj in izvajanje kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji. Pri tem gre za sklope problemov, ki se nanašajo na slovensko kulturno politiko in v njenem okviru slovensko manjšinsko kulturno politiko nasploh, pa tudi na številne probleme, ki zadevajo posamezne segmente slovenske manjšinske kulturne politike ali kulturne dejavnosti skupnosti in subjektov, ki jih obravnavamo v okviru problematike kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji.

V prvi sklop problemov, ki se nanašajo na celotno slovensko kulturno politiko, sodi dokončno oblikovanje koncepta in zaokroženje zakonskega in pravnega urejanja na področju kulture v Republiki Sloveniji. Pri tem se bo morala slovenska politika v Državnem zboru najprej opredeliti za koncept. čeprav prizadevanja potekajo že nekaj let, temeljni koncepti in (zlasti dolgoročna) strategija slovenske kulturne politike še niso jasno opredeljeni, ker še nismo uspeli doseči nacionalnega konsenza, ki bi bil ob takšnih vprašanjih še kako zaželen. Tako kot za celotno kulturo tudi z gledišča slovenske manjšinske kulturne politike velja, da so še zlasti aktualna vprašanja (so)financiranja kulturnih dejavnosti in institucij ter statusna vprašanja kulturnih ustvarjalcev in delavcev, pri čemer bos-

ta ključnega pomena tudi ustrezna davčna zakonodaja in politika, ki naj bi pospeševala vlaganja v kulturo – in to tako vlaganja v vrhunsko kulturo kot tudi vlaganja amatersko kulturno dejavnost, kar je še zlasti pomembno za kulturno manjšinskih skupnosti. Pri tem se pojavljajo vprašanja, kateri ukrepi ter sistemi organiziranja in (so)financiranja so najustreznejši za uresničevanje temeljnih ciljev slovenske manjšinske kulturne politike, ki smo jih opredelili. Zavedati se namreč moramo, da se posamezne manjšinske etnične skupnosti v Sloveniji, o katerih smo govorili v tem prispevku, med sabo pomembno razlikujejo in da se zato pomembno razlikujejo tudi njihovi problemi, potrebe in interesi. Vseeno vsi opozarjajo na problem zagotavljanja nujne infrastrukture, kamor sodijo stroški za najem potrebnih prostorov, stroški za delovanje in vzdrževanje infrastrukture, vključevanje v delo in program različnih kulturnih institucij, itd.

Razen avtohtonih italijanske in madžarske narodne manjšine, ki imata relativno dobro urejene prostorske in institucionalne pogoje dela, kar je pogojeno zlasti z uresničevanjem ustavnih obveznosti slovenske države, vse ostale manjšinske skupnosti in imigranti ugotavljajo, da je zagotavljanje ustreznih prostorov za njihove kulturne dejavnosti temeljni problem, s katerim se srečujejo. Pri tem ugotavljajo, da slovenska država ne zagotavlja namenskih sredstev v ta namen, saj so sredstva Ministrstva za kulturo praviloma namenjena le izvajanju kulturnih dejavnosti in ne za financiranje infrastrukture. Posamezna kulturna društva teh skupnosti so zato prepuščena svoji lastni iznajdljivosti in pa pripravljenosti njihovega življenjskega okolja, da jim pomaga pri njihovi kulturni dejavnosti in ustvarjalnosti. Poleg sredstev, ki bi jih potrebovali za razrešitev prostorskih infrastrukturnih problemov (vključno s stroški za obratovanje prostorov), jim velik problem predstavlja zagotavljanje potrebnih režijskih stroškov. Želeli bi si tudi dodatno usposabljanje za prijavljanje na razpise ministrstva za kulturo in drugih institucij, pri katerih bi si lahko zagotovili sredstva potrebna za njihovo delovanje, pa tudi usposabljanje za to, da bi lahko izpolnjevali vse pogoje povezane s finančnim poslovanjem.

Sploh je (so)financiranje kulturnih dejavnosti in infrastrukture v tem segmentu poseben problem, na katerega sem že opozoril. Zato naj le ponovim, da je delež sredstev, ki se namenjajo za to področje v okviru nacionalnega kulturnega proračuna zelo majhen, delež teh sredstev v državnem proračunu pa sploh zanemarljiv, kar kaže, da slovenska država in politika tej problematiki ne namenjata posebne pozornosti, čeprav gre potencialno za zelo pomembno in morebiti celo "eksplozivno" problematiko, ki lahko negativno vpliva tudi na družbene odnose in stabilnost v Sloveniji. Upoštevaje delež proračunskih sredstev, ki ga slovenska država in politika namenjata za kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji, lahko ugotovimo, da se Slovenija ne zaveda možnosti za svojo mednarodno promocijo in povečanje ugleda v mednarodni skupnosti. Naše izkušnje, že obstoječe dejavnosti, izhodišča, načela in opredelitve kulturne politike ter pravna ureditev na tem področju namreč vzbujajo precej zanimanja v tujini, večji delež proračunskih sredstev za ta namen pa bi tudi potrdil resne namene slovenske države, da uresniči že omenjena izhodišča in opredelitve.

S problemom neenakega in netolerantnega odnosa okolja do manjšin in sploh vseh, ki so kakorkoli drugačni, se soočajo v večjem ali manjšem obsegu ter bolj ali manj intenzivno tudi vse navedene manjšinske etnične skupnosti in njihovi pripadniki, slovenska manjšinska kulturna politika, slovenska nacionalna kulturna politika, slovenska družba nasploh ter sploh večina držav in družb v svetu. Pri tem gre v različnih okoljih po svetu za nerazumevanje, nesprijemanje in negativno vrednotenje drugačnosti, za različne ob-

like netolerantnosti in včasih ("drobne") diskriminacije, za različne oblike in pojave (rasne, verske, etnične, itd.) nestrpnosti, v posameznih primerih pa tudi za ksenofobijo in nasilje nad drugačnimi. V Sloveniji, na srečo, ekstremnih primerov ksenofobije in nasilja nad drugačnimi ne zaznavamo pogosto, posamezne primere pa bi lahko označili kot osamljene ekscese. Vseeno ni posebnega razloga za zadovoljstvo. Netoleranten in neenak odnos do kakorkoli drugačnih ter — takšnih ali drugačnih — manjšinskih skupnosti in njihovih pripadnikov je tudi v Sloveniji del naše vsakdanje realnosti in tudi življenjske kulture. Vsaj občasno pripadniki vseh manjšinskih skupnosti — tudi pripadniki obeh avtohtonih narodnih manjšin, do katerih ima slovenska država posebne ustavne obveznosti⁵⁶ — potarnajo o posameznih primerih različnega obravnavanja in negativnem odnosu posameznikov, posameznih skupin in celo institucij do njih. Posebej jih moti to, da v Sloveniji ljudje pogosto dojemajo različnost in obstoj etnične in kulturne pluralnosti kot problem, da za različne probleme in ekscese krivijo predvsem pripadnike posameznih manjšinskih skupnosti (četudi ni realnih in objektivnih podatkov, ki bi potrjevali takšno mnenje ali vsaj dovoljevali posploševanje na celotno skupnost),⁵⁷ da različne ukrepe in mehanizme za zaščito manjšin in njihovih pripadnikov ter za zagotavljanje njihove enakopravnosti razumejo kot diskriminacijo proti pripadnikom večinske etnične skupnosti, itd.

V Sloveniji še nismo uspeli razviti celovitega sistema obravnavanja omenjene problematike, ki bi v skupnih prizadevanjih za večjo tolerantnost, sožitje in sodelovanje združeval vse zainteresirane subjekte — od države in javnih institucij, do zasebnega sektorja ter združenj (društev) in drugih subjektov civilne družbe. Tako ljudje še vedno relativno slabo poznajo etnično in kulturno različnost Slovenije, značilnosti, specifičnosti in podobnosti različnih kultur, zlasti pa se ne zavedajo, da kulturna raznolikost pomeni pomembno bogastvo in, če jo pravilno ovrednotimo, sprejememo in izkoristimo, lahko tudi primerjalno prednost. Za Slovenijo — tako kot za druge države po svetu — velja, da ne znamo oblikovati in razviti družbene kulture sodelovanja, ki bi temeljila na poznavanju in sprejemanju razlik, na iskanju skupnih interesov in na teh skupnih interesih temelječem sodelovanju, ki bi omogočalo tudi ohranjanje in razvoj kultur ter oblikovanje novih kultur, značilnost tega sodelovanja pa bi bila sožitje in enakopravna aktivna (prostovoljna) participacija vseh zainteresiranih subjektov, različnih kultur, skupnosti in njihovih pripadnikov. Zlasti bi v okviru prizadevanja za oblikovanje kulture miroljubnega sodelovanja v pluralnih družbah kazalo uveljaviti spoznanje, da vsaka netolerantnost in nasilje praviloma rodita in spodbudita nove netolerantnosti in novo nasilje.

Kot poseben problem kaže omeniti še oblikovanje ustrezne organizacijske enote — posebnega oddelka za celotno manjšinsko kulturno politiko in še posebej za kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji. Takšna organizacijska enota bi zagotovila ustrezno spremljanje in koordiniranje dejavnosti na področju manjšinske kulture ter omogočila tudi optimalno uresničevanje sprejetih opredelitev in ukrepov slovenske manjšinske politike — vključno s strokovno pomočjo prisilcem za sofinanciranje in izvajalcem (pretežno ljubiteljske) kulturne dejavnosti na tem področju.

⁵⁶ Posamezni pripadniki obeh italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti v Sloveniji omenjajo, da jim v njihovem okolju in še zlasti zunaj dvojezičnega območja včasih očitajo, da so zaradi svojega posebnega ustavnega položaja v privilegiranem položaju v primerjavi s pripadniki večinskega naroda. Pri tem navajajo tudi konkretne primere, zaradi katerih se včasih počutijo neprijetno ali celo ogrožene, kot so: nezadovoljstvo posameznih pripadnikov večinskega naroda na dvojezičnih območjih z dvojezičnimi osebn-

4. Sklepno razmišljanje : strategija in ukrepi slovenske manjšinske kulturne politike

Tako kot to velja za številne druge države, v Sloveniji nimamo formalnega dokumenta, ki bi ga sprejel nacionalni parlament in bi opredeljeval strategijo slovenske nacionalne kulturne politike in v njenem okviru slovenske manjšinske kulturne politike. V različnih dokumentih Ministrstva za kulturo in tudi v nekaterih dokumentih Državnega zbora obstajajo posamezna izhodišča in temeljne usmeritve, ki določajo okvire. Prav na tej podlagi lahko utemeljimo tudi koncept ter usmeritve, načela in cilji (manjšinske) kulturne politike, ki sem jih predstavil v tem prispevku. Na teh izhodiščih temeljijo tudi kriteriji (merila) in način odločanja o (so)financiranju kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji v okviru Ministrstva za kulturo, pa tudi konkretni ukrepi. Vseeno bi kazalo razmisliti tudi o tem, da bi slovenski parlament — Državni zbor in Državni svet — obravnaval problematiko manjšinske kulturne politike ter ob tem sprejel svoje usmeritve in morebiti določil prioritete. To bi parlament lahko storil v okviru celovitega obravnavanja slovenske nacionalne kulturne politike, lahko pa bi o tem sprejel tudi poseben dokument, ki bi nekako nadaljeval tradicijo "Stališč 77."

Veliko bolj kot formalni dokument, ki bi ga sprejel parlament, je za uresničevanje slovenske manjšinske kulturne politike pomembno zadostno financiranje. Ugotovimo lahko, da proračunska sredstva, ki so namenjena za (so)financiranje kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji, ne zadoščajo za uresničevanje navedenih opredelitev in ciljev slovenske manjšinske kulturne politike. Pri tem je namreč potrebno upoštevati dejstvo, da se stalno in bistveno širita krog dejavnosti in tudi subjektov — manjšinskih etničnih skupnosti, ki se financirajo iz sredstev namenjenih za to področje. Pomanjkanje sredstev bi namreč lahko v prihodnje pomenilo resno težavo pri ohranjanju že dosežene ravni in pri razvoju kulturnih dejavnosti pri omenjenih manjšinskih etničnih skupnostih v Sloveniji, ki so že vključene v sistem (so)financiranja, prav tako pa bi otežilo ustrezno reagiranje na potrebe tistih skupnosti (npr. "nemške" skupnosti), ki v preteklih letih v obstoječi sistem odločanja in (so)financiranja še niso bile vključene. Prav zaradi tega bi bilo potrebno sprejeti politično odločitev, da se delež proračunskih sredstev namenjenih za kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji poveča, tako da bi ob začetku naslednjega stoletja dosegel vsaj 1 % proračunskih sredstev za kulturo.

V ta namen bi kazalo tudi ustrezno spremeniti davčno zakonodajo, ki bi kot odbitno postavko (za zmanjšanje davčne osnove) ali vsaj kot davčno olajšavo priznala prispevek (ali vsaj ustrezen delež prispevka), ki bi ga davčni zavezanci prispevali za kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji, čeprav gre v tem primeru večinoma za amatersko kulturno dejavnost. Seveda pa bo najprej potrebno sprejeti ustrezno

imi izkaznicami in drugimi dvojezičnimi uradnimi dokumenti, s predpisi o dvojezičnosti in dvojezičnem poslovanju, ki naj bi diskriminirali tiste pripadnike večinskega naroda, ki ne znajo jezika manjšine, nasprotovanje slovensko-madžarski dvojezični osnovni šoli, nasprotovanje izobešanju manjšinskih zastav, itd.

⁵⁷ Gre za primere, ko zaradi potrjenega ali nepotrjenega obstoja kriminalnih združb ("etničnih mafij"), kaznivih dejanj ali drugih ekscesov, ki jih storijo pripadniki različnih skupnosti, ožigosajo celotno etnično skupnost in vse njene pripadnike, kar se potem kaže tudi v razumevanju in obravnavanju manjšinske problematike pri teh ljudeh. Zaskrbljuje tudi dejstvo, da se takšen pristop pojavlja — vsaj občasno — tudi v nekaterih javnih medijih.

politično odločitev, da bi prispevanje sredstev za posamezne pomembne družbene dejavnosti in področja, med katere nedvomno sodita kultura in znotraj nje tudi kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji, pomenilo ustrezno zmanjšanje davčne osnove zavezancev ali vsaj davčno olajšavo, ki bi bila zavezancu priznana v celoti.

Poseben problem je uveljavljanje koncepta večkulturne družbe — multikulturalizma in interkulturalizma — v Sloveniji, saj je ta koncept težko predstaviti in približati ljudem, ki se z njim v preteklosti niso srečevali. Vedenje o kulturni raznolikosti in bogastvu v Sloveniji nikakor ni zadostno, saj lahko ugotovimo, da le zelo malo vemo o kulturah in kulturnih dejavnosti različnih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji. Da bi ta problem lahko uspešno razreševali, bo potrebno pri ljudeh uveljaviti koncept in kulturo tolerance in sodelovanja, hkrati pa bo potrebno izboljšati tudi vedenje o kulturni raznolikosti v Sloveniji. To bo terjalo aktivno sodelovanje celotnega vzgojno-izobraževalnega sistema in različnih državnih resorjev; v usklajene aktivnosti pa bo potrebno pritegniti tudi javne medije. Zato bo potrebno razviti koncept in strategijo uveljavljanja družbene in politične kulture tolerance in sodelovanja, pri čemer lahko pričakujemo, da bo njeno uspešno uveljavljanje prispevalo tudi k razreševanju številnih drugih problemov.

V tujini pozitivno ocenjujejo v Sloveniji uveljavljen koncept, normativno ureditev in prakso obravnavanja in zaščite (avtohtonih) narodnih manjšin, ki manjšine postavlja kot aktivne in avtonomne subjekte. V tem kontekstu tudi slovensko manjšinsko kulturno politiko v tujini zelo pozitivno ocenjujejo. Zato bi kazalo posamezne elemente tega koncepta — po potrebi posebej prilagojene in spremenjene — uveljaviti tudi na drugih področjih. V ta namen bo potrebno dograditi in razviti tudi ustrezno strukturo in mehanizme odločanja, ki bodo zagotavljali aktivno in enakopravno sodelovanje predstavnikov kulturnih institucij in organizacij italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji v procesu odločanja ter tudi njihov vpliv na sprejem odločitev o manjšinski kulturni politiki.

V okviru uresničevanja opredeljenega koncepta slovenske manjšinske kulturne politike bo posebno pozornost potrebno posvetiti tudi konkretnim ukrepom, ki bodo razreševali probleme v kulturnem delovanju posameznih skupnosti, ki jih v okviru Ministrstva za kulturo obravnavamo kot področje kulturnih dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji. Izhajajoč iz splošnih opredelitev slovenske manjšinske kulturne politike bo namreč potrebno ukrepe manjšinske kulturne politike prilagajati specifičnim razmeram, potrebam in interesom posameznih skupnosti. Zato je izjemno pomembno, da se v okviru posameznih skupnosti oblikujejo mehanizmi za oblikovanje in izražanje specifičnih potreb in interesov teh skupnosti, ki bodo hkrati tudi podlaga za prestavljanje teh skupnosti oziroma njihovih organiziranih kulturnih dejavnosti v okviru prej omenjenih mehanizmov in postopkov odločanja. Pri tem bo seveda potrebno upoštevati avtonomnost posameznih skupnosti, po drugi strani pa bodo morale tudi posamezne manjšinske skupnosti razumeti, da jih — ob upoštevanju skupnih in za vse manjšinske skupnosti veljavnih opredelitev in načel slovenske manjšinske kulturne politike — zaradi navedenih specifičnosti ni mogoče obravnavati povsem enako.

Za sam zaključek tega besedila pa dodajam še pregledno tabelo, ki shematično prikazuje nekatere opredeljene cilje slovenske manjšinske kulturne politike na področju kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev, probleme, ki jih pri tem zaznavamo, in ukrepe, ki jih predlagam za razreševanje teh problemov:

TABELA 6: Pregled nekaterih ciljev, problemov in predlaganih ukrepov (dejavnosti) slovenske manjšinske kulturne politike na področju kulturne dejavnosti italijanske in madžarske (avtohtone) narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji

CILJI, KONCEPTI	PROBLEMI	UKREPI, DEJAVNOSTI
Oblikovanje celovitega in dolgoročnega koncepta slovenske nacionalne kulturne politike in manjšinske kulturne politike / opredeljevanje dolgoročne strategije razvoja, prioritete in ciljev	Ni formalno sprejete opredeljene, strategije in prioritete slovenske nacionalne kulturne politike in v njenem okviru slovenske manjšinske kulturne politike (čeprav so splošne opredeljene znanje in se v praksi - vsaj (k) določene mere - izvajajo)	Sprejem ustreznih dokumentov parlamenta (verjetno resolucija Državnega zbora in Državnega sveta; zakončen sistem kulturne zakonodaje; na resoluciji in zakonodaji temelječ kulturni proračun), vlade in ministra za kulturo oz. Ministrstva za kulturo kot resornega upravnega organa (pri tem gre tudi za dograjevanje "Meril")
Opredeljevanje in uveljavljanje Slovenije kot večkulturnega in večetničnega prostora, ki to raznolikost pojmuje kot bogastvo in primerljivo prednost ter v okviru koncepta multikulturalizma in interkulturalizma gradi na medsebojnem priznavanju, toleranci in enakopravnemu sodelovanju različnih kultur in etničnih skupnosti; oblikovanje in razvoj družbene kulture tolerance in sodelovanja.	Problem slabega poznavanja različnih kultur, ki obstajajo in nastajajo v Sloveniji; nezavedanje etnične in kulturne raznolikosti kot bogastva ter premajhna občutljivost za to problematiko; netolerantnost in neenako obravnavanje pripadnikov drugih etničnih skupnosti; agresivni nacionalizem in primeri nespretnosti (ksenofobija). Problem financiranja ukrepov in dejavnosti, ki nuj te probleme onemogočajo	Izboljšanje vedenja o kultur in etnični raznolikosti ter uveljavljanje zavesti o etnični in kulturni pluralnosti, toleranci in enakopravnem medsebojnem sodelovanju vseh specifičnih skupnosti kot pozitivnih vrednot in bogastva; razvijanje koncepta in politike multikulturalizma in interkulturalizma ter kulture tolerance in sodelovanja. Pri tem imajo posebno vlogo vzgoja (sključno z družinsko vzgojo) in izobraževanja (šolstvo, programi kontinuiranega izobraževanja), množični mediji, organizacije in institucije etnične družbe, politika, država in državne institucije, itd. Zagotavljanje zadostnih sredstev za te naloge.
Zagotavljanje temeljnih pogojev za ohranjanje in razvoj kulture in identitete vseh manjšinskih etničnih skupnosti in njihovih pripadnikov; razvoj ustreznih postopkov mehanizmov in struktur na tem področju, ki bodo omogočali uveljavljanje manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji oz. njihovih različnih organizacijskih oblik na področju kulture kot aktivnih in enakopravnih subjektov v procesu odločanja o manjšinski kulturni politiki in (so)financiranju kulturnih dejavnosti	Premajhna proračunska sredstva, ki so na voljo za te dejavnosti. Definiiranje upravičenih subjektov (pravecev) za (so)financiranje v okviru razpisov MK) in opredelitev postopkov, ki omogočajo njihovo sodelovanje v procesu odločanja. Neusposobljenost potencialno upravičenih subjektov, da izpolnjujejo pogoje in kriterije. Oblikovanje in uveljavljanje kriterijev (meril in standardov) za odločanje.	Opredelitev in sprejeti strategije organiziranja in financiranja tega področja; zlasti določitev prioritete in dinamike rasti sredstev. Nadležna razveljava in razvoj "Meril" ter razvijanje sistema in mehanizmov odločanja, vključno z razvojem postopkovnih pravil. Usposabljanje upravičenih subjektov/pro-silecev, da bi se ti uspešno lahko angažirali v procesu odločanja in da bi lahko uspešno uporabili odobrena sredstva (vključno s potrebnim znanjem za računovodska opravila in za pripravo zahtevanih poročil).
Uresničevanje ustanih obveznosti Republike Slovenije do avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti; ustrezno mesto teh skupnosti v etnično pluralni in večkulturni slovenski družbi	Pomanjkanje sredstev glede na obstoječe potrebe ohranjanja in razvoja manjšinskih kultur; problem racionalnega in optimalnega organiziranja kulturne dejavnosti avtohtonih narodnih manjšin; problem (pomanjkanja) kadrov in njihove (pogosto nezadostne) usposobljenosti.	Dograjevanje pravne ureditve. Spodbujanje kulturnega ustvarjanja in zlasti predstavitve manjšinske kulture slovenski javnosti in spodbujanje sodelovanja med manjšinsko skupnostjo in njenim okoljem. Usposabljanje potrebnih kadrov. Stabilno financiranje in ustrezna sprememba davčne zakonodaje, ki bi spodbudila privatne prispevke.
Ohranjanje etnične in kulturne identitete in jezika romske skupnosti ter razvoj kulturne dejavnosti ter skupnosti; ustrezno mesto te skupnosti v etnično pluralni in večkulturni slovenski družbi in njihova uspešna integracija v to družbo	Ustavne obveznosti o celoviti zakonski ureditvi zšitosti in položaja romskih skupnosti v Sloveniji še niso uresničene. Problem negativnega odnosa do Romov. Sama romska skupnost v Sloveniji natančno ni organizirana in povezana; izrazito pomanjkanje zainteresiranih in usposobljenih kadrov. Ni dovolj sredstev za financiranje različnih programov in spodbujanje dejavnosti. Problem zagotavljanja potrebne infrastrukture.	Predstavitev romske kulture širši javnosti. Gradnja pozitivnišni odnos do Romov in romske skupnosti in tolerance in sodelovanje. Oblikovati in sprejeti ustrezno zakonodajo in normative podlage - tudi na področju kulture. Spodbuditi samorganiziranje romske skupnosti. Prirediti in usposabljanje ustrezne kadre, ki bi lahko spodbudili razvoj romske kulturne dejavnosti. Zagotoviti nujno potrebna sredstva (tudi v ustrezno davčno politiko) za celovito reševanje romske problematike, znotraj tega pa tudi sredstva za ohranjanje in razvoj romske kulture in jezika.
Omogočiti ohranjanje in razvoj identitete in kulturne dejavnosti ostalih avtohtonih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji in njihovih pripadnikov; ustrezno mesto teh skupnosti v etnično pluralni in večkulturni slovenski družbi	Zelo majhno število pripadnikov posameznih skupnosti in njihova zelo razpršena naselitev. Slaba notranja organiziranost. Pomanjkanje ustrezno usposobljenih in zainteresiranih kadrov, ki bi pripravljali in vodili programe in akcije. Nezadostna sredstva za zadovoljiv potek. Problem zagotavljanja ustrezne infrastrukture.	Predstavitev njihovih specifičnih kultur širšemu okolju. Omogočiti in spodbujati delovanje kulturnih društev in organizacij pripadnikov teh skupnosti. Usposobiti kadre in s tem spodbuditi njihov odziv na razpise MK. Zagotovitev večjih sredstev (tudi z ustrezno davčno politiko) za kulturne dejavnosti in institucije teh manjšinskih etničnih skupnosti ter za zagotavljanje potrebne infrastrukture za njihovo kulturno ustvarjanje in delovanje.
Omogočiti ohranjanje in razvoj kulturne identitete in kulturne dejavnosti ostalih avtohtonih manjšinskih etničnih skupnosti v Sloveniji; ustrezno mesto teh skupnosti v etnično pluralni in večkulturni slovenski družbi in omogočanje njihove uspešne integracije v družbo	Občasna netoleranca in nesprejemanje v večinskem okolju. Problem razpršene naselitev in organiziranja pripadnikov teh skupnosti na področju kulturne dejavnosti. Problem usrezne infrastrukture in (v posameznih primerih) pomanjkanje usposobljenih kadrov. Problem zagotavljanja zadostnih sredstev za financiranje njihove dejavnosti.	Predstavitev njihovih specifičnih kultur širšemu okolju. Utrjevanje tolerance. Usposabljanje kadrov in pomoč pri samorganiziranju. Zagotavljanje nujno potrebne infrastrukture. Povečanje sredstev za kulturne dejavnosti teh skupnosti in njihovih kulturnih organizacij in društev, tudi s spodbudno davčno politiko.
Omogočiti ohranjanje etnične in kulturne identitete tipičnih priseljencev in njihovih skupnosti ter ohranjanje in razvoj njihove etnične kulture, omogočanje njihove uspešne integracije v slovensko pluralno in večkulturno družbo	Majhno število pripadnikov posamezne skupnosti in pogosto razpršena poselitev. Problem samorganiziranja ter usposabljanja zainteresiranih kadrov, ki bi se bili sposobni odzvati na razpise MK. Zagotavljanje infrastrukture in sredstev za (so)financiranje njihove kulturne dejavnosti.	Predstavitev specifičnih kultur večinskemu okolju. Podpora kulturnemu organiziranju in kulturnim dejavnostim teh skupnosti. Usposabljanje zainteresiranih kadrov. Zagotavljanje potrebne infrastrukture in sredstev (tudi z ustrezno davčno politiko).

*Summary**The Principles and Strategy of the national cultural policy on minorities*

Slovenia is a multiethnic and multicultural society. The Ministry of Culture of the Republic of Slovenia pays special attention to multiculturalism and interculturalism in its attempts to develop the national cultural policy. This policy has to recognize specific situations, problems, needs and interests of the Italian and Hungarian autochthonous national minorities, Roma communities, other minority ethnic groups and immigrants. Each of these target populations requires a specific approach, which must be reflected also in the elaboration of principles, goals, strategies and measures of the national cultural policy. The article presents the ethnic situation in Slovenia, constitutional and political development in Slovenia after World War II and especially after the independence of the Republic of Slovenia from the specific perspective of the national cultural policy on (national) minorities. Deriving from detected problems regarding culture and cultural activities of the Italian and Hungarian autochthonous national minorities, Roma communities, other minority ethnic groups and immigrants in Slovenia, the article designs a framework for the strategy and measures of the national cultural policy on ethnic minorities.